

FOLKLORISTIKA IN LITERARNA VEDA ALI ESEJ O LOČITVI

MARKO TERSEGLAV

Članek kaže razlike med folkloristiko in literarno vedo v preučevanju ljudskega slovstva in se ustavlja predvsem ob najbolj kritičnih vprašanjih, kot so: estetski pogled na folkloro, neupoštevanje njegove funkcionalnosti in življenjskega konteksta, sinkretičnosti in specifične poetike. Čeprav se zdi, da sta folkloristika in literarna zgodovina še danes sestrski vedi, pa avtor ugotavlja, da sta se že zdavnaj ločili in danes obstajata kot samostojni znanstveni vedi z lastno teorijo in metodologijo.

Ključne besede: slovenska folkloristika; literarna zgodovina in teorija; interdisciplinarna razmerja.

The paper examines the difference between folkloristics and literary science and their relation toward oral (folk) literature. One of the most critical issues is that literary science emphasizes the aesthetic view of folklore, disregarding its function, life context, syncretism, and its distinct poetics. Even though it seems that folkloristics and literary history are still sisterly disciplines the author is of the opinion that they had separated long ago. They have become two independent scientific disciplines, each with its own theory and methodology.

Key words: slovenian folklore research; literary history and theory; interdisciplinary relations.

UVODNE OPOMBE IN ZAMEJITVE

Problematika razmerij med folkloristiko in literarno znanostjo je v zadnjih desetletjih zaposlovala obe, saj sta se nekdanji sestrski vedi znašli na različnih bregovih videnja in védenja o ustnem slovstvu.

Prispevek skuša v glavnem slediti kronologiji odnosov med obema vedama, od odkritja ustnega slovstva v romantiki do današnjih interpretacij le-tega. Kronologija pa ni dosledna, saj gre le bolj za nekatere poudarke iz folkloristične in literarne zgodovine. Posamezna poglavja prinašajo nekatere najbolj kritične razlike, tj. različne poglede obeh ved na skupna vprašanja. Treba pa se je bilo vsaj na kratko ustaviti ob specifičnih rešitvah problemov, ki so se večkrat ponavljali v analizah različnih obdobij. Ob tem se je pokazalo, da je vsako obdobje odpiralo vedno nova vprašanja, ni pa jih nujno tudi rešilo, še posebej, če sta vedi nanja odgovarjali različno, kar je bilo skoraj pravilo. Zato sta ostajali vsaka na svojem bregu. Razprava nima namena reševati teh problemov, ampak nanje le opozarja, ob tem pa ugotavlja, kam so pripeljali različni pogledi nekdanjih sestrskih ved in kako je različno videnje problemov vplivalo na njuno teoretično ločevanje. Pri tem razprava ne želi biti arbitrarna, saj bi bilo nepravilno in tudi neznanstveno soditi nekatere pretekle poglede in razlike z današnjega spoznavnega in razvojnega obzorja obeh ved. Ni pa se bilo mogoče izogniti, vsaj za novejši čas ne, nekaterim, za folkloriste zastarelim pogledom dela literarne zgodovine. Gre za nova folkloristična spoznanja, ki jih je veda pridobila ob praktičnem terenskem delu in ob teoretičnih raziskavah gradiva vse od 19. stoletja do

TRADITIONES, 33/2, 2004, 17–45

danes. Dejstvo pa je, da je zorni kot pričujoče razprave vendarle folklorističen, čeprav gre le za nizanje nekaterih dejstev in za razmišljanje, kdaj in zakaj sta si bili vedi tako blizu, da sta bili sestrski, in v čem sta se začeli razhajati. To je odprlo nekatera teoretična in metodološka vprašanja obravnave ustnega slovstva, v tem primeru pesništva.

Razvoj folkloristike iz literarnih ved je imel za posledico tudi avtomatični prenos terminologije iz literarne vede v folkloristiko, kar je v preteklosti še bolj utrjevalo prepričanje o ustnem slovstvu kot zgolj literarnem pojavu. Sodobna folkloristika uvaja svojo, lastnemu gradivu primerno terminologijo. V prispevku sam ostajam pri klasični terminologiji, to so npr. termini ljudsko/ustno slovstvo in pesništvo, ljudska pesem itn., čeprav se v želji, da bi se izognil ponavljanju, naslanjam tu in tam na sinonimne pojme, ki jih v svojih delih uvaja folkloristka Marija Stanonik. Tako ob ustaljeni praksi ljudsko/ustno slovstvo zapišem tudi slovstvena folklorit itn.

Nekajkrat se v pisanju pojavita termina antropološka in literarna folkloristika. V ameriškem okolju je taka delitev pravzaprav vsakdanja [Zumwalt 1988: 45–123], v Evropi pa pojem antropološka folkloristika srečamo zelo poredko, saj je bila tu literarna veda mati folkloristike. Kljub temu so se tudi v Evropi začele nakazovati razlike v preučevanju folklorea, ki bi jih pogojno lahko šteli k razločkom med antropološkim in literarnim pogledom na ustno slovstvo. To razločevanje je danes opazno tudi pri nas, vendar ne v ameriškem načinu pojmovanja in delitve. Pojma zato uporabljam pogojno in previdno, čeprav sta kar natančna razlikovalca v praktičnih in teoretičnih iskanjih folkloristov, zlasti v utemeljevanju folklorističnih tez nasproti literarnozgodovinskim pogledom. Zdi se, da je prav ta dodatni etnološko-antropološki vidik folklorističnih obravnav ustnega slovstva tuj in manj sprejemljiv za literarno vedo. Tu pa že trčimo v teoretično bistvo in razlike obeh, nekoč sestrskih ved.

Ko govorimo o razlikah med vedama, razlik ne moremo posplošiti na vse raziskovalce, saj tudi o ustnem slovstvu ne razmišljajo vsi slovenski slavisti slavistično, torej literarno, kakor tudi vsi folkloristi ne razmišljajo folkloristično. Res pa je, da so kar redki tisti literarni teoretiki pri nas, ki na ustno slovstvo ne gledajo zgolj z literarnoteoretičnimi očali, ampak prisluhnejo tudi spoznanjem folkloristike. V preteklosti je bil to gotovo Jože Koruza, danes pa med drugim velja omeniti vsaj Aleša Bjelčeviča.

ROMANTIČNA ZAZNAMOVANOST

Obdobje romantike, ki ima zaradi vrhunca umetnega pesništva s Prešernom poseben pomen za slovensko literarno in splošno kulturno zgodovino, je prineslo tudi emocionalni naboj, ki se kaže na simbolni in identitetni ravni še danes. Hkrati pa je to čas intenzivnega srečevanja z ustnim slovstvom in njegovim zbiranjem in hkrati čas umeščanja spontane ljudske ustvarjalnosti v etnični in nacionalni prostor ter v slovensko kulturo. To je tudi čas, ko se v Evropi in Sloveniji začne oblikovati odnos intelektualcev, literarnih ustvarjalcev in

literarnih zgodovinarjev do fenomena ljudskega pesništva. Sam pojav in odnos do njega se kažeta kot ambivalentna, saj je ustno slovstvo videti literatura, a hkrati to ni povsem. Nastane nekakšna zadrega, ali je moč ljudsko slovstvo vrednotiti kot pravo literaturo in jo kot tako tudi sprejeti in (o)ceniti ali pa je to herderjansko naivna ustvarjalnost, ki ima pretežno zgodovinski, mitološki, filološki in kulturni značaj ter pomen. Pravzaprav se pri nas herderjanstvo ni kaj dosti dotaknilo romantičnih intelektualcev (Prešeren, Čop), z izjemo Jerneja Kopitarja [Barbarič 1968]. Herderjeve ideje so ostale pri nas le na ljubiteljski in modni ter deloma še na čustveni ravni. Edini Slovenec, ki je takrat dojel evropsko stvarnost glede ljudskega slovstva, je bil Stanko Vraz, ki ga po pravici štejemo za začetnika slovenske folkloristike. Vendar, žal, Vraz na kranjski oz. Prešernov in Čopov krog ni imel nikakršnega vpliva.

Pač pa je na zavest o potrebnosti zbiranja ljudskega slovstva in njegovega objavljanja vplival Poljak Emil Korytko s svojim etnografskim oz. herderjanskim pogledom. A ne tako močno, da se ne bi uveljavil Prešernov in Čopov pogled na ljudsko slovstvo, ki je zaznamoval celotno literarno zgodovino vse do današnjih dni.

Trditi smemo, da so se vsi različni pogledi med folkloristiko in literarno vedo in tudi današnja nesoglasja med njima rodili že v romantiki. Vsa takrat odprta vprašanja o ljudskem pesništvu so večinoma odprta še danes. Z razvojem folkloristične misli so se nekateri literarnoteoretični pogledi na spontano ljudsko ustvarjalnost pravzaprav šele problematizirali. Ker je bilo ljudsko slovstvo dolgo (in je še) del preučevanja literarne vede, ga je ta analizirala in pojmovala le kot del pesništva, pri tem pa sploh ni bilo vprašljivo, ali so take obravnave ustrezne ali ne in ali ljudsko pesništvo sploh vzdrži zgolj literarno presojo in analizo. Slovenska romantika je prispevala svoj subjektivni in estetski pogled na ljudsko pesništvo, poznejša literarna veda pa je na tem pogledu zgradila svojo preučevalnost in tudi oceno ljudskega pesništva. Literarna veda v svojem preučevanju ni toliko izhajala iz pojava samega, temveč iz estetskih videnj slovenskih romantikov in iz njihovega odnosa do t. i. vulgarnega pesništva kakor tudi iz primerjave med visokim in vulgarnim pesništvom. Pri tem ni nikogar motilo, da se umetniška poezija s svojo normativno poetiko, strukturo, funkcijo, metriko, ritmiko in kontekstom le malokrat ujema z istimi elementi v ljudskem pesništvu.

Zato je treba najprej čisto na kratko omeniti že nešteto predstavljenе romantične poglede, ki jih del slovenske literarne zgodovine ponavlja še danes in so bili usodni za današnji dvojni pogled na ljudsko pesništvo.

Najpomembnejši je gotovo literarno-estetski vidik. Naši romantiki so se sicer zavedali, da se z ustnim slovstvom začenja kultura naroda, zato je bilo treba ljudske pesmi zbrati in jih objaviti kot dokument navzočnosti, vitalnosti kulture in zgodovine Slovencev. Ljudsko pesem kot divjo tvorbo je sicer treba predstaviti, a le v novi jezikovni, stilni, literarni in estetski preobleki, saj naj bi se prav po tej preobleki izkazala kulturna razvitost nekega naroda. Kot razberemo iz Čopovega pisma Kopitarju (16. 5. 1830), naj ne bi prišla v poštev ustvarjalnost na podlagi ljudskega slovstva, ker naj bi bila to le afektacija [Čop

1986: 173]. Potrebne so prepesnitve, ki bodo blizu razumniku in normativni poetiki ter duhu časa. Prešernove prepesnitve ljudskih pesmi za *Čbelico* so sledile tedanjim trendom, še posebej nemškima pesnikoma Arnimu in Brentanu. Prešernove prepesnitve, kljub današnjemu vedenju folkloristike, niso večji problem, saj so le sledile času, splošni in individualni umetniški ideologiji in filozofiji.

Problem nastane šele takrat, ko se takšna individualna Prešernova prepesnitev (npr. Lepa Vida) še danes pojavlja v šolskih učbenikih in berilih kot ljudska pesem, čeprav to ni. Prešeren jo je označil kot ljudsko, literarna zgodovina mu je pa verjela. Literarna zgodovina je sprejela Prešernov umetniški nazor kot svoj znanstveni princip pri preučevanju ljudskega pesništva. Ker pa so bile Prešernove prepesnitve *do dna v dubu romantike* (Žigon) in tedanjih umetniških tendenc, je danes absurdno te prepesnitve objavljati kot ljudske pesmi, saj to kaže le na nepoznavanje bistva ljudskega pesništva in tudi zavestno sledenje umetniškim nazorom romantike in njenemu čustvovanju, kar pa ni več znanost. Je le strinjanje s takratnim okusom in poznavanjem stvari. Zato je le v literarnozgodovinski perspektivi mogoče, da so se v prepesnitvah *ljudske sestavine v novem zrenju premaknile na kvalitativno višjo in novo stopnjo* [Pogačnik 1961/62: 174]. Kvalitativno višja stopnja je zgolj estetski kriterij, ki si ga literarna veda zaradi narave svojega dela lahko privošč, v folkloristiki pa je drugotnega pomena ali je celo irelevanten, saj ljudsko pesništvo ni zgolj literatura. In kljub najvišji stopnji nove kvalitete taka prepesnitev sploh ni zaživela in se ni preselila v ustno komunikacijo, kar se je zgodilo tudi drugim Prešernovim prepesnitvam. Ljudska pesem ima namreč svoje življenje, svoje zahteve, svoja pravila in poetiko in seveda še pomemben sinkretični okvir.

Literarno-estetsko presojanje ljudske pesmi se vleče še v današnji čas in estetsko načelo prevladuje tudi pri izborih ljudskih pesmi, ki jih opravljajo literarni zgodovinarji. Njim se zdi estetski izbor *še toliko bolj upravičen*, če gre za poljudno izdajo [Merhar 1961/62: 251]. To upravičenost je zagovarjal Boris Merhar v polemiki s folkloristko Zmago Kumer. Vendar je ta polemika zanimiva zaradi nečesa drugega, saj kaže, da sta bili v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja obe sestrski vedi že trdno vsaka na svojem bregu in tudi mostogradnje še ni bilo na vidiku. Merhar je prav tam še zapisal, da je stališče Zmage Kumer preozko, a se mu zdi s folklorističnega vidika upravičeno. To pa je pomembna trditev, saj je bila z njo končno legalizirana dvojnost pogledov na isto gradivo. Očiten je namig, da lahko imata obe vedi vsaka svoj pogled na ljudsko slovstvo in da so nasprotujoče si interpretacije utemeljene v značaju in teoriji obeh ved. S priznavanjem dvojnosti je bila tako rekoč priznana tudi samostojnost obeh ved. Seveda pa s tem problemi med vedama niso bili rešeni, saj je ljudsko pesništvo kompleksen pojav, ki ga literarna teorija in zgodovina s svojima teorijama in metodologijama ne moreta povsem zaobjeti in v celoti osvetliti, saj se ukvarjata le z delom tega kompleksnega gradiva. In zdi se, da je prav ta necelostna literarna interpretacija *napol literarnega pojava* pripeljala do napak in s tem do napačnega pogleda literarne znanosti na ljudsko pesništvo.

TIHO LOČEVANJE OB KONCU STOLETJA

Nekoliko drugačno, vendar izredno zanimivo stanje je nastalo konec 19. stoletja. Mejniki je bila gotova Štrekljeva zbirka *Slovenske narodne pesmi*, ki ni knjiga starih, lepih in narodno pomembnih balad in romanc, čeprav je še tudi to, ampak je preiščljena znanstvena izdaja gradiva, ki je sledila sočasnemu spoznanju folkloristike. Ta je bila v večjem delu Evrope že etabliрана znanstvena disciplina na večini univerz, tudi v Gradcu, kjer jo je v okviru zgodovine slovenske književnosti predaval Karel Štrekelj. Leta 1904 se je začela vseavstrijska državna akcija za zbiranje ljudskih pesmi vseh narodov monarhije. V odboru za Slovenijo je kot predsednik deloval Štrekelj, v odboru pa najdemo še drugega pomembnega slavista tistega časa – Matijo Murka. Brez velikega poznavanja stvari bi bila dva tako velika projekta obsojena na propad.

Oba sodelavca, Štrekelj in Murko, sta to znanje imela. In oba sta se zavedala pomembnosti načrta za zbiranje ljudskih pesmi. Vendar se postavlja vprašanje, kako sta lahko harmonično sodelovala v odboru, ko je vendar iz njunih del razvidno, da sta na ljudsko pesem gledala diametralno nasprotno, pri čemer sta bila njuna znanstvena nazora do neke mere povezana le s podobnim pogledom na pomembnost izdaje slovenskih ljudskih pesmi. V vseh drugih pogledih sta se razhajala. Trditi smemo, da se je v njunem primeru najlepše pokazala razlika med t. i. etnografskim (Štrekelj) in literarno-estetskim oz. slavističnim pogledom (Murko). Z današnjega zornega kota je paradoks Štrekelj-Murko videti še bolj zagoneten. Ne le, ker sta oba slavista nehote začela proces osamosvajanja folkloristike iz sestrskega objema literarne vede, ampak tudi zato, ker si današnji folkloristi (vsi po vrsti literarni zgodovinarji) nekako lastimo Štreklja kot najbolj verodostojnega in širokega razlagalca ljudskih pesmi. V Štrekljevih razpravah niso bile za ljudsko pesem več najpomembnejše estetske prvine, temveč je poudarjal etnološki oz. antropološki kontekst ljudskih pesmi. To je počel tudi Murko, vendar je bistvo njegovega videnja ljudskega pesništva ostalo na estetski ravni. Vlogo ljudskega slovstva pa je kot Kopitar videl v tem, da služi kot osnova ali ničelna opcija za višje stvaritve umetnikom, pesnikom in glasbenikom, ki bodo divjo ljudsko ustvarjalnost pripeljali do dovršene, estetske, izbrane književne, odrske in glasbene podobe.

Navidezni paradoks je še v tem, da so si folkloristi vzeli za svojega etnografsko usmerjenega Štreklja, sedanjí etnologi pa literarno in estetsko naravnane Murka. Zakaj je Murko pomemben za slovensko etnologijo in kakšne so razlike med njim in Štrekljem, je bilo že na drugem mestu natančno pojasnjeno [Muršič in Ramšak 1995]. Zato je tu treba le na kratko orisati nekaj glavnih črt njunega gledanja na ljudsko slovstvo.

Kljub svoji pomembni in etnološko naravnani razpravi o češkoslovaški narodopisni razstavi v Pragi [Murko 1962: 215–220] je Murko za folkloriste vendarle estetski arbiter z izrazitim literarnim in jezikoslovnim nagibom. Na drugi strani pa je Štrekelj predstavnik t. i. etnografske resničnosti v preučevanju ljudskega pesništva. Poudariti je treba, da je imel Štrekelj kot privatni docent na Dunaju v letu 1887/88 predavanja o slovanski etnografiji

[Kropej 1995: 25], kjer je natančno razložil pojma etnografija in etnologija v razmerju z antropologijo. Štrekelj se je pri tem skliceval na sodobne etnološke in antropološke pisce. To se mu je zdelo nujno, čeprav je šlo za literarnozgodovinska predavanja. V raziskave je torej vključeval vse tiste vede, ki bi lahko dodatno osvetlile fenomen ljudskega pesništva in literature sploh. Ob tem ni imel nobenih pomislekov, da je zato njegova literarna zgodovina preveč etnološka, kar folkloristi pogosto slišimo še danes in kar naj bi veljalo tudi za današnje folkloristične raziskave. Štrekelj je postavil temelje etnologiji, *na katere področje je posegal kot filolog. Zavedal se je, da veda, ki se je razvila pod okriljem filologije, pri nas niti še ni znanstveno opredeljena* [Kropej 1995: 26]. Štrekelj je razmišljal in govoril o etnologiji skoraj sočasno, ko je pripravljal znanstveno-kritično zbirko slovenskih ljudskih pesmi, ki jih je postavil v širši, ne le literarni kontekst. Štrekljevo razmišljanje se je torej v temeljih razlikovalo od Murkovega zgolj filološkega in estetskega pogleda. Vendar je bil tudi Štrekelj še mnenja, da je etnografija vendarle še hči literarne vede in filologije. Zdi se, da je poznejša literarna zgodovina sledila Murku, saj se zlasti po prvi svetovni vojni kaže, da postajajo etnografska razmišljanja v zvezi z ljudsko pesmijo v literarni zgodovini le nevzdržen balast, zato jih je zavrgla in s tem tako rekoč prisilila folkloristiko na samostojno znanstveno pot.

Etnografsko usmerjeni Štrekelj in estetsko naravnani Murko sta se dobro zavedala značaja in obsega literarne vede in njenega morebitnega širjenja, zato sta problematiko ljudskega slovstva hote ali nehote umikala iz literarne vede in jo videla v novi, folkloristični vedi. Med obema vojnoma je podobno razmišljal literarni zgodovinar Avgust Pirjevčec, le da je šel še dlje in ustnega slovstva ni priznaval za pravo literaturo. Zato se je tudi zavzemal, da bi bilo ustno slovstvo izvzeto iz literarne zgodovine. Sodobna folkloristika se kar nekako identificira s to Pirjevčevo tezo, saj ljudskega pesništva ne vidi kot zgolj literaturo, ampak kot specifično ustvarjanje, s specifičnim kontekstom, pri čemer so literarne obravnave lahko le ozko usmerjene, pač v skladu s predmetom obravnave literarne vede.

Štrekelj se je posvečal še področjem, ki jim sodobna etnologija namenja premalo pozornosti [Kropej 1995: 28], opozarjal je na interdisciplinarno delo in zagovarjal drugačen pristop do ljudskega slovstva. Hkrati je nakazal že skoraj vse probleme, ki se še danes pojavljajo med folkloristiko in literarno vedo. In prav zato je v Štrekljevem delu mogoče zaslutiti prve odcepitvene težnje, ki pa nikdar niso bile izpeljane. Ponovni razcvet t. i. slavistične folkloristike kaže le na vračanje v romantično ideologijo.

JEZIK IN PESNIŠKI IZRAZ

V Evropi je vsaj od Schlegla naprej jezik zrcalo narodove kulture, zato naj bi bil prav jezik literature najbolj izbrušen. To je veljalo tudi za ustno slovstvo, ki po Čopovi in Prešernovi sodbi ne bi smelo v javnost (med intelektualce) brez jezikovnih in stilističnih popravkov. Temu umetniškemu videnju jezika in slovstva se je v glavnem podredila tudi naša literarna zgodovina. Tako mišljenje, popravki in estetske intervencije so naredili iz ljudskih pesmi

čudne križance, zombije, ki ne kažejo več svojega prvotnega izvira niti izvirne jezikovne logike in funkcije. Kljub popravkom in olepšavam niso taka besedila nič bolj literarna, še manj pa estetsko popolna in prav nič ne ustrezajo normam literarne ustvarjalnosti. Podzavestno so se tega najbrž zavedali vsi, zato naj bi bilo ustno slovstvo le osnova za čisto novo ustvarjalno dejanje. Ustvarjalci naj bi povzemali le teme in motive in še kakšno zanimivo obliko ali metrično podobo, vse pa naj bi preoblikovali v sprejemljivo, visokoumetniško literarno formo. A potem bi bila to že avtorska, ne več folklorna ustvarjalnost.

Za folkloriste je ustno slovstvo narečno, z vsemi časovnimi, zgodovinskimi, sociolingvističnimi in drugimi elementi, ki vključujejo jezik okolja, v katerem ustno slovstvo nastaja. Tega jezika pa ni mogoče brez hujših posledic kar prevesti v knjižni jezik, ker je ustnemu slovstvu s tem odvzeta ena njegovih značilnejših karakteristik. Pri spreminjanju se ne uničuje le leksika, pač pa tudi jezikovna povednost in funkcionalnost. Skratka, ustno slovstvo je izkoreninjeno in otrebljeno vseh svojih pomembnih lastnosti. Predstavljeno je v jeziku, ki ga ustno slovstvo sploh nikoli ni poznalo, ki ni bil nikoli osnovni medij lokalnih okolij in v katerem ustvarjalci niso živeli. Če knjižni jezik razumemo kot *linguo franco* našega sporazumevanja in razvoja, je prevod ustnega slovstva v ta jezik sicer možen in morda celo logičen, vendar le za predstavitev širšemu občinstvu. Nikakor pa to ne more biti osnovno vodilo niti kulturniška ideologija. Ljudska pesem v prevodu ni več ljudska. Ob izgubljanju dialektov in ob težnji po enotnem pogovornem in knjižnem jeziku se izgube sicer zavedamo, a jo položimo na žrtveni oltar enotnega knjižnega jezika, čeprav se pri tem zavedamo, da se zgubljata kulturno bogastvo in jezikovna raznovrstnost. Pri ljudskem oz. narečnem slovstvu pa se zdi, kakor da tudi ta zavest več ne pomaga. Ali se morda pri tem literarna veda ne zaveda dejstva, da tudi slovensko književnost tvorita dva različna jezikovna modela: knjižni jezik in narečja? In v vsakem od teh modelov nastaja svojevrstno slovstvo z lastnimi in različnimi jezikovnimi in poetološkimi specifikami. Čeprav sta modela dva, pa gre za en – slovenski jezik. Ustvarjalnost dveh modelov s tem pripada enemu, slovenskemu ljudstvu, iz katerega izhajata tako literatura kot slovstvo. Različnost obeh jezikovnih modelov je v njuni različni jezikovni realizaciji. Zato je želja po poenotenju dveh modelov, torej videti celotno literaturo in slovstvo v eni sami jezikovni realizaciji (knjižni), zgolj škodljivo unificiranje in nepotrebno enotenje dveh ustvarjalnih procesov. S poenotenjem je storjena še dodatna škoda, saj lahko knjižni jezik izkorišča le del iz skupnega jezikovnega fonda [Čubelić 1990: 41]. Vemo pa, da zunaj tega literarno-knjižnega fonda obstaja še široko polje izraznosti in zalog neizrečenega v jezikovnem, književnem in tudi širšem filozofskem aspektu. Treba je še upoštevati, da jezik ustnega slovstva (narečja) – za razloček od knjižnega – kaže povsem drug razpon *fonološko-fonetičnih, morfoloških, sintaktičnih in stilističnih komponent določenega jezikovnega sistema* [Čubelić 1990: 41]. Zavedati se je tudi treba, da se izbor motivov in tem v ljudskem pesništvu in njihova specifična obdelava kažeta še v posebni organizaciji jezikovnih elementov. Vse to se s poknjiženjem in z razvitejšim pesniškim jezikom uniči in izgubi. Uničena sta tudi dolgoletna jezikovna praksa in specifično jezikovno obvladovanje konkretnega in abstraktnega sveta. Prav zaradi

tega se folkloristi tako močno bojujemo proti literarizaciji in lepšanju folklore. Ne morda zaradi sentimentalnih pobud ali zaradi svoje morebitne zagledanosti v arhaičnost.

Ti folkloristični razlogi bi morali biti blizu tudi filologom in literarnim teoretikom. Vendar skupnega jezika (še) ni, najbrž prav zaradi neupoštevanja funkcije in sinkretičnosti ustnega slovstva. Filologi in literarni zgodovinarji bodo končno morali sprejeti opozorilo, da so *minili časi, ko smo lahko z de Saussurjem trdili, da je jezik mogoče preučevati samega zase in le znotraj njega samega* [Rode 1980: 43]. Folkloristiki, pa ne le njej, je blizu de Saussurjeva delitev jezika na *langue*, kateremu pripada ustno slovstvo, in na *parole*, kamor sodi umetniška književnost. Če v pisani književnosti jezik (*parole*) ni apriorna danost, ampak je odvisen od individualne uresničitve, je v ustnem slovstvu *bolj prisoten sklop spontanib pobud, ki šele skozi tradicijo postanejo norma* [Terseglav 1987: 42], kar je treba upoštevati tudi pri pesniškem jeziku, v stilistiki, poetiki in pri verzju ljudskega pesništva. Ne gre tudi brez upoštevanja funkcionalnosti in sinkretičnosti, ki pogojujeta spontan pesniški jezik. Zdi se, da je literarna veda zagrešila pri tem še najmanj napak, ampak le zato, ker jo je pesniški jezik ljudskega slovstva še najmanj zanimal; zdel se ji je namreč neizrazit in zato nepomemben ali pa potreben prešernovskega popravljanja. S folklorističnega zornega kota je videti, da je bil prav pesniški jezik najzanimivejše področje za literarno vedo; kolikor se je ta sploh ukvarjala z ustnim slovstvom, se je največ usmerjala prav k metaforiki in k *stilno-oblikovni naravnosti posameznega razvojnega obdobja* [Rotar 1980: 87]. Pri tem se je literarna teorija še najmanj posvečala splošni poetiki, zato so njeni sklepi pristali v posplošitvah o okrasnih pridevkih, pretiravanjih, ponavljanjih kot vrhuncih podobarstva v ljudskem pesništvu. Literarna teorija je namreč uporabila isti model, kot ga pozna pri preučevanju visokega pesništva, in ni upoštevala pogojenosti modelov z glasbenimi vrsticami, z ritmom oz. z določili ljudskih ustvarjalcev po jasnem izražanju kakor tudi s takojšnjo razumljivostjo in razrešitvijo podob ne. Stalni obrazci ali toposi imajo sicer lahko umetniško funkcijo, a ta je v ljudskem slovstvu le bolj psihološka, kajti njena primarna funkcija ni estetska. Kljub temu pa izbor leksike, metafore, predvsem pa vnaprej znane možnosti tematskih kombinacij (*loci communes*) kažejo *na utrjen in zgrajen umetniški sistem, ki je po Lotmanu kljub narušenosti grajen po principu reda, nenarušenosti. Obstajajo torej pravila, od katerih ustvarjalec ne sme odstopiti, če boče biti ljudski pevec* [Terseglav 1987: 42].

Ob poetološki strukturi ljudskega pesništva se postavi temeljno vprašanje, kdo naj ta narušeni umetniški sistem raziskuje. Folkloristi so to delo prevzeli nase, ker gre pač za ljudsko pesništvo in ker morebitna literarnozgodovinska preučevanja spuščajo kar cele sisteme in se jih sploh ne dotaknejo; so namreč prenizki in ne ustrezajo pravilom visoke ali normirane poetike in estetike. In tu bi bil odgovor lahko končan. A se je že pred več kot dvajsetimi leti pojavil literarnozgodovinski ugovor, da ni potrebna *še posebna veda, ki bi iz tega posebnega in značilnega konteksta (ustnega slovstva) luščila slovstvene sestavine in jih ločeno in sistematično preučevala* [Koruza 1980: 106]. To delo naj bi torej ostalo literarni teoriji, pri čemer pa bi se ta morala *veskozi zavedati sinkretičnega konteksta slovstva, dasi ga preučuje izolirano, kot pogojno slovstven pojav* [Koruza 1980: 106]. Kaj pa če literarna veda tega ne dela in če ne uvidi

nujnosti interdisciplinarnega preučevanja? Ker so celi sistemi ljudskega slovstva ostali z literarne strani nepreučeni ali pomanjkljivo pojasnjeni, s folkloristične strani pa so obdelani, je mogoč odgovor le ta, da je le folkloristika dosledno upoštevala sinkretični kontekst in ljudskega slovstva ni preučevala izolirano. Pa ne zaradi večje folkloristične natančnosti, temveč preprosto zato, ker sodobna folkloristika ni več le znanost o ljudski besedni umetnosti, ampak se je razvila v razvejano vedo z lastnimi disciplinami, kot so tekstologija, etnomuzikologija, etnokoreologija, teatrologija itn. To ji omogoča celovito videnje in preučevanje problemov sinkretične ustvarjalnosti, pri čemer vključuje tudi interdisciplinarne povezave z umetnostnimi, humanističnimi in družboslovnimi vedami.

SINKRETIZEM

Bistveno razhajanje med folkloristiko in literarno vedo je vprašanje sinkretičnosti ljudskega slovstva. Ne zato, ker literarna veda sinkretizma ne bi priznala, temveč ker je ne zanimajo bistveni elementi zunajliterarnega, medtem ko folkloristika vidi celovitost literarnega in neliterarnega. Tak celovit pristop se ji zdi nujen, česar se v zadnjem času zavedajo tudi literarni zgodovinarji. Ker je specifična folklore tudi v sinkretizmu, ne morejo do njenega bistva vede, *ki se ukvarjajo z modernimi umetnostnimi panogami, pač pa se z njo labko ukvarja veda, ki je interdisciplinarna* [Koruza 1980: 106]. Nekaj let pozneje je na enak problem opozoril komparativist Darko Dolinar, ko je zapisal, da je slabost literarne vede prav v tem, *da ne upošteva sinkretičnega značaja ljudskega slovstva in njegove funkcionalne vpetosti v življenje skupnosti njegovih ustvarjalcev in sprejemnikov* [Dolinar 1995: 77]. Poleg tega je opozoril še na druge pomanjkljivosti literarnozgodovinskih obravnav ustnega slovstva, na katere že dolga leta opozarjamo tudi folkloristi. Ob sinkretičnosti ljudskega slovstva se postavi vprašanje, ali literarna veda sploh lahko dela drugače, se pravi zunaj okvira svojega predmeta. Najbrž ne, kar pa niti ni potrebno, saj bi potem postala folkloristika. Torej je po eni strani logično, da literarna veda preučuje ljudsko slovstvo s svojega zornega kota, s svojo lastno metodologijo, njeni rezultati pa bodo zato drugačni od folklorističnih.

Problema torej sploh ni? Je, ker je literarni pogled na ljudsko slovstvo zožen. Problem nastane takrat, ko hoče literarna veda mimo folkloristike definirati ustno slovstvo. Definira njegovo strukturo in poetiko, in to le na podlagi lastne, zožene metodologije. Take definicije so sicer legitime, nikakor pa niso celovite. Vse naše literarne zgodovine kažejo, da ponujajo o ustnem slovstvu navidezno celovite zaključke, čeprav gre le za parcialni pogled na gradivo. In prav tu nastane med vedama kratki stik, hkrati pa se vzpostavlja nekakšna dvojnost pogledov na predmet obravnave. Ob tem pa berila, učbeniki, antologije in tudi literarne zgodovine prinašajo le »lepa«, literarna besedila, funkcionalnih pa ne. Konflikt nastane takrat, ko literarna veda kljub parcialnemu raziskovanju ljudskega slovstva razglasi to delnost za celoto. In dokler se to ne bo spremenilo, bo stanje med vedama ostalo nedorečeno in tudi konfliktno. Še bolj, če si bo literarna veda podrejala

folkloristiko kot del svojih raziskav starejše književnosti. Tak primat si jemlje zaradi tradicije, kar pa danes zveni anahronistično.

T. i. folkloristična podrejenost literarni vedi je danes preživeta. Upoštevati je treba dejstvo, da folkloristiko danes sestavlja več disciplin, literarna veda pa se mora zavedati sinkretičnosti folklore in njenega konteksta, čeprav jo preučuje *izolirano, kot pogojno slovstven pojav* [Koruza 1980: 106]. Če je ustno slovstvo pogojno literarni pojav, bi se mu literarna zgodovina lahko odrekla, če pa se mu ne, ga mora raziskovati celovito. To pa pomeni z njegovo sinkretičnostjo vred, pri čemer jo bo zanimal fenomen besedne umetnosti v celoti, ne glede na način, kako se nam je ohranjal.

HEJ, BRIGADE

Pogledi na ljudsko pesem so odvisni od tega, kako si vedi ali njuni raziskovalci odgovorijo na vprašanje, kaj ljudska pesem sploh je. Čim večja je razlika v glediščih, bolj se ti oddaljujejo od pomena in drugačno je gledanje obeh ved na strukturo ljudskega pesništva, na njegovo poetiko, funkcijo in kontekst.

Romantika je v Evropi in pri nas definirala ljudsko pesem pač v okviru tedanjih spoznanj in v okviru umetniške in splošne kulturne ideologije. Od takrat se definicije ljudskega pesništva dopolnjujejo. Današnje folkloristične definicije so torej nadgradnja starejših. To je bila znanstvena nuja, saj se je v dveh stoletjih spremenilo tako rekoč vse: družbeno in folklorno okolje, kontekst, okus, deloma pa tudi sama poetika ljudskega pesništva. Kljub temu pa ostajajo v ljudski pesmi in družbenem okolju nekatere prvine nespremenjene in prav te stalnice omogočajo folkloristom sodbo, kdaj je neka pesem ljudska in kdaj ne.

V zgodovinskem sobivanju literarne vede in folkloristike je tudi pri vprašanju, kaj je ljudska pesem, prihajalo do razlik in do današnjega ločevanja. Videti je, da je imela literarna veda določene težave ob opredeljevanju ljudskih pesmi in ljudskih ustvarjalcev. In je ubrala najkrajšo, toda napačno pot. Če kak pesnik po merilih literarne znanosti in kritike ne dosega visokega pesniškega Parnasa, ga literarna veda najpogosteje razglasi kar za ljudskega pesnika. To so največkrat priložnostni pesniki, stihotvorci, rimači pa tudi popularnejši ustvarjalci, ki so bili v svojem okolju lepo sprejeti. Taki ustvarjalci so rasli in se naslanjali na kolektivno oz. folklorno poetiko, kar je še povečevalo vtis, da gre za ljudske pesnike, čeprav so sami želeli biti več kakor to. Folkloristika ugovarja, da je to premalo in da tak ustvarjalec zato še ni ljudski pesnik, njegove pesmi pa ne ljudske, saj niso šle niti skozi sito množične cenzure niti niso dobile komunikacijskega posrednika, še manj pa so se take pesmi razširjale in variirale. Folkloristom je delo pokazalo, da je pot od individualne stvaritve do kolektivnega sprejema dolga in ima svoje posebne zakonitosti, ki jih literarna veda ni upoštevala, čeprav se je že velikokrat pokazalo, da marsikatera pesem takega »ljudskega« pesca sploh ni postala ljudska, ker ni imela pogojev za to, bodisi komunikacij-

skih, poetoloških, socioloških itn. Tudi v primeru, ko take pesmi postanejo popularne in priljubljene, ni nujno, da postanejo tudi zares ljudske v pomenu folklorističnega razumevanja ljudskosti. Gre le za poseben žanr množične kulture, v katerega res sodi tudi ljudsko slovstvo, a s svojimi specifičnimi lastnostmi, ki ga ločuje od drugih popularnih in množičnih stvaritev. Napačno pojmovanje ljudskega se je v literarni zgodovini še posebej drastično pokazalo pri predstavitvi in vrednotenju množičnega pesnjenja med drugo svetovno vojno oz. pri vrednotenju NOB pesništva. Partizani, taboriščniki, ranjenci, ki niso mogoče nikoli več napisali pesmi razen med vojno, so bili največkrat preprosti ljudje, ki so svoje pesmi ustvarili v edini njim znani poetiki, v folklorni. Vendar številne pesmi kažejo, da so jo želeli tudi prerasti in da so hoteli biti »pravi« pesniki, čeprav niso kriterijev visokega pesništva nikoli dosegli. Zato je hotela literarna veda te ustvarjalce in njihove pesmi kar podariti folkloristiki kot ljudske ustvarjalce, pač zaradi preprostosti pesniških izdelkov.

Preprost je namreč tudi eden od atributov literarne zgodovine pri definiranju ljudske pesmi že od romantike naprej. Nekaj pesmi iz NOB je resnično ponarodelih, se pravi, da so postale ljudske, večina pa ne, saj niso izpolnile osnovnih dejstev folklornega okolja, pomembnih za folkloristiko, in so zato ostale le enkratni zapis z zgodovinsko in kulturno vrednostjo. Nekoliko presenetljivo je tudi, da se je strokovni problem ljudskosti pesništva NOB in druge preproste poezije spet odprl v današnjem času, ob študiji literarnega zgodovinarja Borisa Paternuja [Paternu 1997]. Presenetljivo zato, ker se je zdelo, da je ta strokovni problem že davno rešen in da je zaključen tudi v literarni vedi. Že leta 1956 je namreč literarni zgodovinar Boris Merhar zapisal, da je partizansko pesništvo *v glavnem literarna stvar* [Merhar 1956]. Kot dober poznavalec ljudskih pesmi je Merhar namreč vedel, da je v partizanskem (in drugem množičnem) pesništvu razmeroma malo značilnosti ljudskega pesništva, zato ga ne bi mogli uvrstiti v folkloro, čeprav je bilo lahko še tako priljubljeno ali razširjeno. Podobna, le da folkloristično še doslednejša stališča je nekaj let za Merharjem objavil literarni zgodovinar in takrat najboljši poznavalec partizanskega pesništva Viktor Smolej, ki je opozoril, da je enačenje partizanskega z ljudskim pesništvom nesprejemljivo in nedopustno [Smolej 1962/63: 70]. Opozoril je še, da je za ljudsko pesem značilno, da ta med ljudmi res (za)živi, in da ni nujno, da v ljudstvu tudi nastane [Smolej 1962/63: 70]. Naslanjanje na tradicionalno folklorno poetiko neke pesmi še ne naredi ljudske. Dodati je treba še, da to velja tudi za druge množične in popularne žanre in stvaritve. Literarna zgodovina nekdanj ni imela izkušenj in zato tudi ne odgovorov za probleme popularne in trivialne književnosti, ki jo je spet po znani metodi, da je preprosta, uvrstila nekam v folklorno produkcijo.

Čeprav se Paternu v svoji študiji deloma sklicuje na Merharja, pa glede folklornosti gradiva ne sledi niti njegovim opozorilom niti natančnim Smolejevim pogledom, temveč polemizira s folkloristi, ki so pač opozarjali na problem ljudskosti neljudskega slovstva. Težavo, ki jo ima literarna zgodovina z umeščanjem in definiranjem literarno neambicioznega množičnega pesništva, Paternu pripiše kar folkloristiki, čeprav ta teh težav nima: *Težave folkloristike so predvsem pri razmejevanju pojavov, ki jih ni mogoče postaviti v meje ljudskega pesništ-*

va [Paternu 1997: 602]. Ta misel pa je skoraj identična z mislijo, ki so jo folkloristi večkrat poslali literarni vedi. Paternuju gre pritrditi, ko pravi, da so posamični ustvarjalci prestopali in brisali meje folklore *ter prebajali v območje literature* [Paternu 1997: 602], zato so logično predmet obravnave literarne vede in ne folkloristike, kar folkloristika že ves čas trdi.

Nejasno je le, zakaj potem literarna zgodovina te ustvarjalce in pesmi tako vztrajno potiska v folkloro, ko pa je večino teh pesmi zavrnilo že folklorno okolje samo in ne le folkloristi. Pa ne zato, ker bi imeli težave pri razmejevanju pojavov, nasprotno, prav zaradi spoznavanja pojavov, ki jih je folkloristika utemeljila v raziskavah in na dejstvih, ki sta jih kazala folklorno gradivo in folklorno okolje. Večina partizanskih pesmi sploh nikoli ni stopila na pot folklorizacije, saj večinoma sploh niso prišle med ljudi, zato tudi v ustno komunikacijo ne. Torej niti niso mogle prestati testov folklorne aksiomatike in zato ostajajo le literarni poskus. In če nekatere od teh pesmi niso dosegle pričakovane literarne in estetske norme, zato še niso ljudske. S tem ni rečeno, da nima folkloristika s temi pesmimi kaj početi, saj je pojav medvojnega množičnega pesništva kot fenomen izjemno zanimiv in ga folkloristika s svojega zornega kota zato tudi obravnava oz. ga skuša postaviti v okvir množične kulture, ki se z ljudsko večkrat lahko prepleta na funkcijski in sociološki, deloma tudi na poetološki ravni. Ločujejo pa ju druge pomembne reči.

Opozoriti je treba še na dejstvo, ki ga je na drugem mestu predstavil prav Paternu, da mora literarni zgodovinar *poznati gledanje in raziskovalne postopke folkloristike*, čeprav se bosta obe stroki *še vedno bistveno razhajali, ker njun poglavitni namen ni in more biti enak* [Paternu 1980: 80]. Prav za to gre in vsaj pri tem se obe vedi popolnoma strinjata. Zakaj torej takšno nesoglasje ob skoraj vseh elementih raziskovanja ljudskega slovstva? Najbrž zato, ker večina literarnih zgodovinarjev (ob svetlih izjemah) pravzaprav premalo pozna folkloristične nazore in doktrino, ko gre za vprašanja množičnega pesništva. To se najlepše spet vidi v raznih zbirkah, antologijah, v šolskih berilih in učbenikih, ko avtorji (slavisti) nagnetejo skupaj hruške in jabolka, vse od najstarejših zapisov ljudskih pesmi prek njihovih umetniških predelav do visoke literature in celo v primerjanju različnih pesniških stilov, kar se večinoma odraža negativno, posebno ko gre za vrednotenje ljudskega pesništva in njegovega pomena.

Ob množičnem in partizanskem pesništvu je treba zavrniti še očitek, da folkloristi oz. *varubi in apologeti ljudske arhaike* odrekajo literarni vedi pravico, da bi *stvari presojala s knjižnimi merili* [Paternu 1997: 602]. To ni res. Če pogledamo slovenske folkloristične razprave, vidimo le, da te nasprotujejo *zgolj* literarni presoji ljudskega, sinkretičnega, petega pesništva, ker se pri njem *zgolj* književna obravnava ne izide. Ob množičnem in npr. partizanskem pesništvu lahko literarna veda dela kar hoče, skladno s svojo usmeritvijo in metodologijo, saj gre vendarle za literarno ustvarjalnost. In tega si literarna veda tudi želi, zato je še toliko bolj nenavadno in nerazumljivo, da prav ta veda potiska svoj predmet obravnave v območje folklore. In le v tem je folkloristični očitek oz. bolj začudenost in hkrati opozorilo na nelogičnost dela literarne zgodovine. Folkloristiki gre le za to, da bi literarna veda ob obravnavah ljudskega slovstva opustila napačno enačenje pisane književnosti in ustnega slovstva po merilih *ustvarjalnosti, jezika in izraznih sredstev s fenomenološkega vidika preučevanja*

besedne umetnosti [Čubelić 1980: 109]. Še enkrat je treba poudariti, da literarna veda to pravico ima, vendar ne bi bilo dobro, da bi še naprej spregledovala ali celo omalovaževala specifične razlike med *ustnimi in književnimi izraznimi sredstvi* [Čubelić 1980: 109].

KAM BI DEL?

To ni in ni bilo le retorično vprašanje literarne vede, ko je bilo treba postaviti ljudsko slovstvo v zgodovinsko oz. časovno sistematiko književnosti. Kam sodi ustno slovstvo? Na začetek vseh začetkov slovstvenega ustvarjanja ali mogoče v čas, ko je to najbolj cvetelo ali ko je bilo opaženo? Gre za problem periodizacije, kjer se nekaj sestrski vedi spet znajdetata na nasprotnih bregovih. Kot pri drugih razhajanjih med vedama vznikne problem šele tedaj, ko nanj opozori folkloristika in ko literarna veda kljub utemeljenim mnenjem še naprej dela po svoje, čeprav ne gre več za imanentno književna vprašanja in probleme.

Problem periodizacije bi v glavnih črtah lahko orisali tako: folkloristika pojmuje ljudsko slovstvo kot živ organizem z vsemi njegovimi oscilacijami in vrhunci, toda kot konstanten pojav v kulturi, ki ni vezan le na eno obdobje in ki se ne izgubi takrat, ko dobi narod svojo pisano književnost. Vzporedno z visoko literaturo živi še ljudska, ki se oplaja ob visoki in se s tem spreminja oz. ki sama vpliva na visoko. Vendar živi, tudi če je razvoj pisane književnosti zelo mogočen. Če pa postane ustno slovstvo ob razmahu pisane književnosti za kulturo ali za znanost o njej nepotrebno in nepomembno, s tem ni rečeno, da ne obstaja. V kulturi so potrebne različne literature in žanri in ljudje si sami najdejo tiste, ki so jim blizu. Vemo namreč, da je kljub vsesplošni pismenosti, kulturi, šoli vedno nekaj socialnih in izobrazbenih skupin, ki se lahko identificirajo le z množično kulturo, v katero sodi tudi ljudska. Zato je malce nerazumljivo, da literarna veda v svojih pisanih zgodovinah postavlja ustno slovstvo na začetek književnosti ali pa v obdobje romantike.

Na posvetu med etnologi in literarnimi zgodovinarji leta 1980 v Ljubljani je Jože Koruza na tako periodizacijo gledal praktično, saj bi bilo skoraj neizvedljivo, da bi ob obravnavi vsakega obdobja vedno znova načenjali še ljudsko pesništvo tistega časa. Seveda je tak praktični vidik popolnoma upravičen. Vendar je v slovenski literarni zgodovini povezan še z neupravičeno vrednostno sodbo o slovstvu, ki naj bi sodilo le v predliterarno dobo. Pokazalo se je, da ni literarna periodizacija nikoli zgolj praktična ali tehnična uvrstitev ustnega slovstva v literarni sistem, temveč je tudi kvalitativno-estetska sodba funkcionalnega slovstva. To je sicer kulturna dobrina, a le toliko časa, dokler nimamo boljše književnosti, potem postane ustno slovstvo arhaičen, predliterarni pojav. Tako ga predstavljajo tudi šolski učbeniki, ne pa kot živo narečno slovstvo s specifičnim jezikom, poetiko in funkcijo.

Problem periodizacije ustnega slovstva je sicer težaven in ga ne gre podcenjevati, sem pa prepričan, da bi bila rešitev mogoča, če bi se spremenil odnos literarne vede do ustnega slovstva in ga ta ne bi več obravnavala kot delno moteč element, ampak kot specifičen del literarne in glasbene ustvarjalnosti, ki je vendarle lahko vključena v splošni tok kulture in

literature. Pritrdimo lahko hrvaškemu folkloristu Čubeliću, ki pravi, da se je malokje in v takem obsegu pokazala odsotnost teoretičnega vidika literarne vede kakor prav pri vprašanju periodizacije ustnega slovstva [Čubelić 1990: 31]; vedno znova se je namreč postavljalo zadregarsko vprašanje, kaj je sploh treba kam postaviti in kje se sploh nahaja to, kar je vsebina periodizacije. Vse se je vedno prilagajalo le tokovom pisane književnosti in njenim razdobjem, kar je še bolj povečevalo vtis, da se omalovažuje problem periodizacije in z njim tudi ustno slovstvo. To pa zato, ker so se hkrati vedno prenašale še ocena in valorizacije, ne pa to, kar je najpomembnejše: da se vidi tisto, kar je bistveno in odločilno – to pa je pristop k slovstvenemu gradivu. Ta prijem pa mora biti utemeljen na teoretičnih in zgodovinskih premisah [Čubelić 1990: 31].

Razveseljivo je, da so se začela tudi med literarnimi strokovnjaki pojavljati mnenja, ki glede periodizacije soglašajo s folkloristi in ne vidijo le tehničnih in praktičnih težav, saj gledajo na ustno slovstvo celovito in ga vidijo celostno vključenega v literarno zgodovino [Dolinar 1995: 77]. Drugi [Rotar 1980: 87] so podoben pogled podprli s strukturalnim in fenomenološkim vidikom, ki v besedni umetnosti vidita tudi prostor, naravo, vlogo in funkcijo ljudske ustvarjalnosti. A problemi bodo najbrž še naprej, saj gre za posebno in specifična sistema, ki ju strukturno ne moremo enačiti, ju pa lahko sočasno obravnavamo, vendar ne na primerjalni ravni ali vsaj ne z normami in merili literarne vede, saj bi s tem prišlo do škodljive unifikacije dveh jezikovnih realizacij in dveh različnih ustvarjalnih postopkov. Folkloristom in delu literarnih zgodovinarjev je jasno, da tudi pri vprašanju periodizacije ustnega slovstva ne moremo uporabljati meril in proporcev dosedanje literarne zgodovine in da za ustno slovstvo sploh ni treba iskati nekega posebnega mesta ali obdobja v zgodovini pisane književnosti, saj bi to bilo (in je že) neprimerno in škodljivo. Prav tako je neprimerno ustno slovstvo vgrajevati v pisano književnost.

ENI POJEJO, DRUGI PA RECITIRAJO

Nobena obravnava ljudske pesmi, niti zgolj tekstološka ne, ne sme spregledati etnomuzikoloških opozoril o nesprejemljivi, ločeni, zgolj tekstološki obravnavi ljudskih verzov, pri katerih ne moremo njihove metrične strukture brez škode ločiti od petega verza oz. od glasbe. Melodija, melodične vrstice, glasbeni ritem, glasbeni poudarki itn. so bistveni soustvarjalci ljudskih pesmi. Ob neupoštevanju glasbenih elementov, sistemov in njihovih zakonitosti je zgolj tekstološka obravnava lahko popolnoma napačna in sploh ne odkrije pravih verzoloških značilnosti ljudske pesmi. To potrjujejo tudi literarne oz. verzološke razprave pri nas, ki so se ukvarjale tudi z verzi ljudskih pesmi, bodisi bolj sistematično ali le delno.

Trdimo lahko, da so Ocvirkove, Isačenkove, Grafenauerjeve, Merharjeve in tudi Pretnarjeve verzološke študije o ljudski pesmi napačne in neuporabne. Pri tem nekateri literarni teoretiki ne priznajo verzom ljudske pesmi niti silabičnosti, češ da je to *enostransko in neresnično* [Ocvirk 1980: 8]. Ta Ocvirkova teza je skoraj neverjetna, vendar je resnična.

Takšno trdo stališče, ki je hkrati tudi napačno, se v delu literarne teorije ohranja kljub etnomuzikološkim študijam in njihovim dokazom (Vodušek). V 19. stoletju je bil literarni pogled na ljudski verz mogoče še razumljiv, danes pa je absurden, a še vedno precej živ. Že ob odkritju ljudske pesmi v 19. stoletju so zbiralce in preučevalce zanimale ljudske pesmi le kot tekstološki, ne pa kot sinkretični pojav, kjer melodije ne moremo izključiti, še posebej ne pri metro-ritmičnih vprašanih ljudskega petega verza. Spet je treba poudariti, da ima literarna teorija pravico do svojega gledanja in do svojih, zgolj tekstoloških obravnav in do svoje teorije verza, toda le v primerih, ko gre za pisano, nepeto pesem, kajti le pri teh se stvari izidejo, medtem ko se pri peti ljudski pesmi ne. Kljub temu se bo literarna teorija še naprej ukvarjala tudi z verzi ljudskih pesmi, čeprav najbrž spet separatno, tj. s potegnjenimi iz konteksta in sinkretizma ter glasbene sheme ljudske pesmi. Tako preučevanje je za folkloristiko neuporabno in napačno.

In prav pri pogledu na verz/melodično vrstico ljudske pesmi se folkloristika in literarna znanost spet popolnoma razhajata in ločujeta. Da je obstajala v našem najstarejšem slovstvu neka, po Grafenauerju, dolga pripovedna vrstica z opisanimi značilnostmi, verjamejo le še literarni teoretiki. Tisti pa (pa ne le folkloristi), ki si znajo pesem tudi zapeti, vidijo, da melodične vrstice ne ustrezajo literarnemu pojmovanju in zakonitostim. Nekateri literarni teoretiki in tudi nekateri folkloristi (npr. Marija Stanonik), ki pišejo literarne zgodovine, teorije, učbenike in berila, ohranjajo in vsiljujejo verzološke modele in sheme visoke poezije. Danes vsak povprečen dijak ali študent ve, kaj je popevka, kaj je arija itn., ve pa tudi, da se popevke pojejo. Ob ljudski pesmi pa ne izve iz učbenikov in beril ničesar o njeni glasbeni podobi, saj so jim popravljene pesmi o Lepi Vidi, Mladi Bredi, Siroti Jerici idr. predstavljene izključno kot literarno besedilo. Le nekje v opombah imajo mogoče zapisano, da se ljudske pesmi tudi pôjejo. Vendar to ne more biti le tehnični podatek, saj je s tem povezano celotno razumevanje naglaševanja, verzologije, ritma, metra ljudske pesmi in seveda še sinkretizma. Skoraj nihče, pa ne le dijaki, ne zve in ne ve, da se tempo npr. pokaže kot *odločilen faktor za spremembe v metrični strukturi verzov* [Vodušek 2003 : 64], saj tega ne ve niti vsak literarni strokovnjak. Prav tako ni znano, da tempo napeva ni neka abstraktna, od verzologije ločena glasbenoteoretična kategorija: v njem je zajet *potek časa v zavesti človeka kot bistven element vsake žive muzike* [Vodušek 2003 : 64]. Pa ne gre le za tempo, ne gre le za anakruze oz. predtakte, ki določajo, da pozna naša ljudska pesem le trohejske in daktilske ritme, čeprav vidi literarna teorija v njih le jamske in amfibraške stopice. Ne le nenatančni zapisovalci ljudskih pesmi v prejšnjem stoletju, tudi posamezni literarni teoretiki so mnogo prispevali k sodbi, da so verzi ljudskih pesmi velikokrat porušeni, nedosledni, da imajo preveč ali premalo zlogov itn. Ljudska pesem kaže, da njeni verzi sploh ne morejo biti nepravilni (razen pri slabih pevcih ali zapisovalcih), temveč so, upoštevajoč melodijo in njene zakonitosti, eksaktni, neproblematični, ritmično in metrično ustrezni. Melodija in melodični poudarki (težke dobe) določajo verz in njegovo shemo. Glede na melodijo je lahko kitica ljudske pesmi enkrat štirivrstična, drugič spet dvovrstična. Literarni teoretiki (Ocvirk, Grafenauer, Pretnar) trdijo, da naj bi bilo v verzih starejše-

ga ljudskega pesništva število naglašanih zlogov točno določeno, medtem ko se nenaglašeni pojavljajo v poljubnem številu. Taka ugotovitev je mogoča le ob recitaciji pesmi ali ob delanju idealne metrične sheme. Če bi tak verz zapeli, bi se pokazalo, da poljubnost sploh ni poljubna in da verzologi ne naglašujejo klitik, predlogov itn. oz. da ne postavljajo dveh akcentov v eni sami (trizložni) besedi, kar pa je vse mogoče pri petem besedilu, če to zahteva ritem. Ta se v ljudski pesmi ne spremeni niti takrat, ko pevec z nadštevilnimi zlogi polni verz ali pa ga z opuščanjem krajša.

Glasbenonarodopisni inštitut razpolaga z več tisoč zvočnimi posnetki ljudskih pesmi in vse vedno znova demantirajo Ocvirkovo teorijo nekakšne »nevezane ritmike« oz. tonike. Poleg tega literarna znanost, ki analizira le pisane verze, ne more priti do spoznanja, da ljudsko pesništvo pozna vsaj dva sistema: pesmi, v katerih prevladuje govorni poudarek, in pesmi, v katerih prevladujeta glasbeni naglas in ritem. Ljudska pesem tudi ne pozna omejitev, ki veljajo v visoki poeziji (npr. cezure v verzih z močnim premorom, rušenja stavčne zgradbe zaradi verznega ritma), kajti ljudska pesem ima povsem druge omejitve za lastno, pevsko rabo. Glasbeni ritem napeva lahko vpliva na metrum verza in načne celo prvotno nespremenljivo jedro nekega verza. Glasbena ritmika pojasnjuje veliko metričnih problemov, pojasnjuje pa še postopne preobrazbe ene metrične strukture v drugo. Ob upoštevanju tega se verzi ljudske pesmi folkloristu ne kažejo kot preprosti kakor literarnim teoretikom, ampak kot razvejan kombinatorni sistem.

In če upoštevamo ljudsko pesem kot péto pesem, lahko iz razmerja med besedilom in napevom spoznavamo močan vpliv melodije na nastanek in razvoj ter spremembe kitičnih oblik. Kljub temu pa delu literarne teorije še vedno ni jasno, da je mogoče kitično grupacijo besedila ugotoviti *edinole po t. i. melodični kitici pete pesmi* [Vodušek 2003 : 169]. V pétih oblikah t. i. nekitičnih ljudskih pesmi (verz je kitica) se tudi zelo jasno vidi, zakaj v takih pesmih praviloma sploh ni asonanc niti rim. Literarna teorija bi rekla, da zato, ker jih preprost ljudski pesnik ni zmogel. Folkloristika pa odgovarja, da jih sploh ne potrebuje.

Ljudska pripovedna pesem o objestnem mladeniču (Mrtvaška kost) dokazuje, da gre med folkloristiko in literarno teorijo za dialog gluhih. Mrtvaška kost je bila namreč s folkloristične strani že ničlikokrat objavljena in analizirana, napisanega je bilo veliko tudi o njeni verzološki oz. ritmično-metrični podobi. Kljub temu jo je verzolog Tone Pretnar predstavil, kakor da gre za nepeto, zgolj literarno stvaritev [Pretnar 1978: 42–45] brez melodičnega okvira, ki da temeljne odgovore o strukturi verza te znane pesmi.

PROSVETA, TO NAŠA BO OSVETA

Logično je, da pisane literarne zgodovine, šolske učbenike za slovenščino, ki jih večinoma pišejo literarni zgodovinarji, uporabljajo profesorji in dijaki in da se s takimi učbeniki in berili širi tudi literarni pogled na ljudsko slovstvo. Pogled torej, ki mu folkloristi že dolgo nasprotujemo. Za zgled naj navedem le Janež-Ravbarjev *Pregled slovenske književnosti* [Janež

in Ravbar 1978], ki je pri pouku slovenskega jezika dolga leta veljal tako rekoč za srednješolsko biblijo in je samo do leta 1978 izšel v sedmih dopolnjenih izdajah. Vendar pa ni v teh izdajah nobenih novosti o ljudskem slovstvu niti ni sprememb ali dopolnil v poglavju o ljudskem pesništvu. Novost zadnje izdaje so le navedbe nekaterih folklorističnih del in upoštevanje novih zbirk ljudskih pesmi, npr. *Slovenske ljudske pesmi* I. V tem pregledu so za folklorista sporne naslednje stvari: terminologija, ki ostaja v okvirih literarne vede in bi lahko veljala izključno za visoko pesništvo; že omenjena periodizacija ustnega slovstva; istenje književnosti in slovstva na vseh ravneh in neupoštevanje specifičnosti obeh; pri ustnem slovstvu moti že uveljavljeni literarni pristop, ki je arbitraren, oprt le na estetske kriterije; neustrezne so še metrično-ritmične analize in iz njih izpeljani zaključki. Vse tisto, skratka, kar že leta ločuje obe vedi. Tudi za Janeža je ustno slovstvo le kulturnozgodovinski artefakt in ne živa ustvarjalnost, zato je za *Pregled* še danes funkcionalna in živa sinkretičnost le zgodovinsko dejstvo staroslovanskih obredov. Zanimivo je, da je celo poglavje o ustnem slovstvu pisano v pretekliku, kakor da gre za pojav, ki ga ni več. Ostajajo tudi stereotipi o ljudskem slovstvu, ki se nenehno ponavljajo. Najmočnejši med njimi je gotovo napačni stereotip o stilu in vsebini: da namreč v ljudskem pesništvu prevladujejo okrasni pridevki in da so slovenske ljudske pesmi po *svoji čustveni ubranosti* žalostne. Verzi so, ponavljajoč Grafenauerja, tudi dvanajsterci in famozna pripovedna dolga vrstica, torej verzi, ki jih slovenska ljudska pesem sploh ne pozna. *Pregled* sicer omenja napeve (da so žalostni), jih pa ne upošteva pri metro-ritmičnih analizah. Po vsej Evropi, vsaj v folkloristiki, je že dolgo znano dejstvo, da slovenske poskočnice niso posnetek nemških pesmi, a se ta napačna Levstikova trditev ponavlja še danes, tudi v *Pregledu*. Slavistični stereotip, ki ga morajo sprejemati vse generacije učencev, je tudi ta, da so najlepše balade Desetnica, Mlada Breda, Mlada Zora, Lepa Vida, torej tiste pesmi, ki so postale »lepe« šele s prepesnitvami. Še vedno je naveden Maroltov ponaredek Lepe Vide za najnovejšo znano varianto, čeprav je bila resnično najnovejša zapisana na začetku šestdesetih let in je bila tudi večkrat objavljena. Prav tako ni jasno, od kod spoznanje, da je balada Mrtvec pride po ljubico predelana Bürgerjeva Lenora, čeprav to ni res in čeprav je bilo tudi o tej baladi veliko napisanega. Po *Pregledu* bi lahko sodili, da se naša ljudska pesem od predkrščanskih časov sploh ni spreminjala in da se tudi veda o ljudskem pesništvu ni razvijala oz. da se je začela in končala z Grafenauerjem.

Te in njim zelo podobne napake se pojavljajo tudi v drugih šolskih učbenikih, kar nas spet preseneča, saj so folkloristi nanje vedno opozorili. Prve folkloristične odmeve srečamo že v petdesetih letih prejšnjega stoletja, zadnje takšno opozorilo pa nosi letnico 2003, ko je Zmaga Kumer [2003: 79–81] v *Jeziku in slovstvu* ocenila Kosov učbenik za srednjo šolo. Kakor je bilo že omenjeno, je Prešernova prepesnitev Lepe Vide še danes v šolskih berilih predstavljena kot ljudska pesem [Kolšek 1994]. Na to opozarjam spet zato, ker ne gre le za estetski kriterij, ki sledi romantičnemu pojmovanju ljudske pesmi za »kultivirane bralce«, ampak ker gre že za neko ideologijo objavljanja prepesnitev, ki govori o odnosu literarne zgodovine in sestavljavcev beril do ljudskega pesništva. To je sicer kulturnozgodovinski spomenik, hkrati pa vedno moteče dejstvo v slovenski literarni ustvarjalnosti. Ljudska

pesem je tudi v učbenikih in berilih nemoteča le, če je uravnana po kriterijih normativne poetike, drugače pa je neuporabna. In če ljudska pesem funkcionira kot tujek, se postavlja vprašanje, zakaj se literarna zgodovina z njo sploh ukvarja. Ali res le zaradi tistega skromnega literarnega delčka v njej? Vedno bolj se potrjuje ugotovitev, da je za večino literarnih zgodovinarjev ljudsko pesništvo *nekje na obrobju nacionalne literarne zgodovine, bolj tujek kot polnopravni člen* [Ferkolj 2004: 73]. Zato je tudi odnos literarne vede do ustnega slovstva ambivalenten, celo mačehovski, in zelo odvisen od *sočasnih idejnih trendov* [Ferkolj 2004: 73].

Del bremena pa bodo morali nase prevzeti tudi posamezni folkloristi, čeprav niso specialisti za ljudsko pesništvo. To dokazuje knjiga *Slovenska slovstvena folklor*a Marije Stanonik [1999], ki je podrejena slavističnemu pogledu. Hudo moti že to, da so bile vse objavljene ljudske pesmi podvržene »potrebni« jezikovni redakciji. In kaj to sploh je potrebna jezikovna redakcija? Ta je možna, logična in sprejemljiva zgolj v poljudnih, nestrokovnih objavah za širše občinstvo, tako kot smo folkloristi to delali že do zdaj. Jezikovne redakcije pa se mi zdijo neopravičljive v strokovnih knjigah, ki so namenjene tudi študentom in srednješolcem. Ti se v učnem procesu vsaj seznani s slovenskimi dialekti. In prav narečja so del lokalne in tudi vsesplošne kulture. Ljudske pesmi bi lahko bralcem neprisiljeno pokazale razčlenjenost slovenskega jezika in utrjevale dejstvo, da so ljudske pesmi v svojem bistvu narečne. Tudi še tako slavistično naravnan koncept folkloristike tega ne bi smel spregledati, kaj šele opustiti, saj je s tem odstranjena ena od temeljnih značilnosti ustnega slovstva.

Ker so v pričujoči knjigi objavljena le besedila, je prikrita še ena temeljna značilnost ljudskega pesništva. Zgolj besedilni vidik predstavitve ljudskega pesništva pokaže svojo slabo stran tudi v verzoloških in metro-ritmičnih interpretacijah. Zato ni čudno, da je tudi v tej knjigi pisanje o ritmu čista nejasnost, ki je hkrati tudi zavajajoča.

Povsem po nepotrebnem je vpeljana slavistična shema in namesto folkloristične terminologije se pojavlja literarnozgodovinska. Slavistični koncept je tudi v določanju zvrsti oz. vrst na podlagi čustvenega modela (epika, lirika), ki je za folkloristiko nesprejemljiv. V tem modelu se znajdejo naše pripovedne pesmi, o katerih je bilo že večkrat napisano, kaj so in kam sodijo, prezrta pa je tudi folkloristična terminologija. Seveda je lirskost lahko osnovni ton neke ljudske pesmi, toda za njeno strukturno bistvo je taka uvrstitev popolnoma nepovedna. In prav zato so folkloristi po svetu že leta 1956 sprejeli definicijo za pripovedno pesem, po kateri količina lirskega ali epskega sploh ni več najpomembnejša – kar je že dolgo znano dejstvo – zato se med ljudske pripovedne pesmi uvrščajo raznovrstne pesmi, ki jih literarna teorija strogo ločuje, čeprav gre pri vseh za poudarjen dramatični dogodek.

Tudi problemi v berilih in učbenikih izvirajo iz napačnega modela: da imamo v bistvu opraviti le z eno samo književnostjo, ki jo določa jezik. Res je jezik en sam, toda jezikovna uresničitev je drugačna v ljudskem kakor v visokem slovstvu. In v tej drugačnosti je moč videti, da gre za različna ustvarjalna procesa, ki pa se lahko tudi prepletata in dopolnjujeta.

Pri berilih, antologijah in učbenikih je bolj zaskrbljujoče to, da gre za trmoglavo in nepravilno istenje različnih poetik in ustvarjalnih postopkov, pri čemer se brez potrebnih

omejitev vnašajo v zbirke zgolj primerjave različnih pesniških stilov in sistemov. To pa vodi do nesporazumov, ki se praviloma neugodno iztečejo za ustno slovstvo, ki je v slovenski literarni zgodovini postalo le del naše kulturne preteklosti, ne pa specifično slovstvo z lastnimi zakonitostmi in potrebami. Te pa ostajajo zunaj dometa literarne znanosti. Literarni strokovnjaki so avtorji beril in učbenikov in tako se iz veka v vek, iz roda v rod prenašajo stereotipne obravnave ljudskega pesništva.

NIZKA UMETNOST, VISOKA ZNANOST

Ali je ljudsko pesništvo le predhodnik visoke literature, ali je kot sam pojav sploh upravičeno do resne literarnozgodovinske obravnave in ali je folkloristiko sploh treba vključiti v univerzitetni študij? In če, kdo naj jo predava? Literarni strokovnjaki, etnologi ali oboji? Kam folkloristika sploh sodi? Ali je ljudsko pesništvo zaradi svoje arhaike del tiste literarne zgodovine, ki se pri nas ukvarja s starejšo slovensko književnostjo, ali pa je vendarle del množične kulture, ki zadeva tudi sedanjost? Vsa ta vprašanja so bila že večkrat načeta, pa nikoli prav rešena, vendar jih ne gre ponovno odpirati. Potrebno je opozoriti le na nekaj dejstev: Univerza v Ljubljani oz. Filozofska fakulteta je kot zadnja v Evropi šele leta 1993 sprejela folkloristiko v celoti v svoj učni program, kar pomeni, da ni več le del starejše književnosti na slavistični katedri. Zgodovinski spomin pove, da je folkloristiko vse do svoje smrti leta 1912 predaval Karel Štrecelj na graški univerzi. Leta 1919 pa je nova ljubljanska univerza ni sprejela v svoj program. Leta 1980 se je vprašanje folkloristike na univerzi spet odprlo na posvetovanju Etnologija in slavistika. Takrat so literarni zgodovinarji zatrjevali, da za vstop folkloristike na slavistični oddelek ne vidijo nobenih zadržkov, ne strokovnih in ne osebnih (ob tem se je treba spomniti, da so nekdanj prav osebni konflikti med Francetom Kidričem in Ivanom Grafenauerjem folkloristiki že zaprli pot na univerzo). Po drugi strani pa smo na istem posvetovanju slišali etnološki glas, tj. Slavka Kremenška, ki je jasno povedal, da naj problem ustnega slovstva oz. folkloristike rešijo literarni zgodovinarji sami, *etnologi se po vsej verjetnosti v to vprašanje ne bomo vpletali*. Je pa ob tem še dodal: *S tem pa ni rečeno, da se bomo problematiki ustnega slovstva poslej izogibali. Nikakor ... Etnologi se čutimo in se bomo tudi še v bodoče čutili poklicane, da povemo svoje mnenje takrat in tam, ko je in bo govor o t. i. ljudski pesmi in o vsakršni drugi obliki t. i. ljudske kulture* [Kremenšek 1980: 114].

Trinajst let po tem posvetu se ni zgodilo nič, nato pa je leta 1993 folkloristika postala samostojen predmet na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF. V kakšnem okviru – slavističnem ali etnološkem – se naj folkloristika pojavi na univerzi, sploh ne bi smelo biti tako pomembno, saj izkušnje drugih evropskih univerz kažejo zelo različne rešitve. Nekje je del folkloristike (slovstvo) vključen v študij nacionalne literature, drugod spet (vendar v večjem obsegu) v antropološke študije, ponekod pa imajo celo samostojne oddelke za folkloristiko. Za slovenske razmere pa se zdi, da je institucionalni okvir sila pomemben, saj naj bi se prek njega kazala idejnost oz. metodologija folkloristike, kar

pomeni, da naj bi bila v okviru etnologije folkloristika nujno etnološka oz. antropološka, v slavističnem okviru pa naj bi šlo za čisto slovstveno folkloristiko. Kljub drugačnim folklorističnim pričakovanjem je do take dvojnosti pri nas res prišlo, saj je nekaj let po etnološkem začel s predavanji o ustnem slovstvu tudi slavistični oddelek. Še nekaj let pozneje pa so se začela predavanja o slovstveni folklori še na oddelku za slovenski jezik na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Ljubljanski in mariborski oddelek za slavistiko sta sprejela v svoj program le slavistično naravnano slovstveno folkloro in folkloristiko. Ob tem je treba opozoriti na nekatera dejstva. Sam sem se zavzemal za folkloristiko (celovito) na mariborski Pedagoški fakulteti in sem tudi sestavil program, ki je bil predložen rektoratu Univerze v Mariboru leta 1992. Ta je program potrdil in se strinjal, da folkloristična predavanja vzame pod streho oddelek za slovenski jezik. Oddelek je program zavrnil (ne pisno) z že poznano argumentacijo, da je folkloristični program preveč etnološki. Pri tem se sklicujem le na ustne navedbe dr. Jožeta Pogačnika, ki me je obveščal o delu na oddelku, saj uradnega odgovora oddelka nisem nikoli dobil. Spet se je pokazalo, da slovenska literarna stroka ne more sprejeti folkloristike v celoti, ampak zgolj kot preučevanje slovstvene folklore, a še te ne v njeni sinkretični celovitosti. Pri tem pa sploh ni šlo za nikakršno etnologijo. Raziskave folkloristov, ki smo skoraj vsi po vrsti literarni zgodovinarji, so etnološke toliko, kolikor želijo biti celovite, saj ne morejo videti ustnega slovstva zgolj kot literarni pojav, kar v zadnjem času ugotavljajo tudi nekateri slavisti sami oz. predstavniki t. i. slavistične folkloristike. Češki literarni zgodovinar Zelenka npr. ugotavlja, da se je slavistika pri raziskovanju ustnega slovstva znašla na razpotju [Profantova 2001: 6]. Še več raziskovalcev slovanske folklore ugotavlja, da je perspektiva prihodnjih folklorističnih raziskav v *širšem kulturnozgodovinskem študiju folklore ob upoštevanju etničnega vidika, toda s pogledom na širši geografski prostor kakor tudi na evropski primerjalni študij* [Profantova 2001: 6]. Še pomembnejše je spoznanje, da se nekoč moderne literarne študije o folklori iz začetkov in srede 20. stoletja danes kažejo kot *anahronizem* [Profantova 2001: 6].

Slovenska folkloristika hoče preseči prav ta slavistični anahronizem, a zato ni preveč etnološka. Le opozarja na to, da se je ljudsko pesništvo od romantike do danes v literarni vedi preveč identificiralo z njo samo. Zaradi takšne identifikacije so bile nasilno prekinjene povezave ustnega slovstva z drugimi oblikami ljudske kulture, *zato so za folkloristiko temeljni in bistveni pojavi dobili v očeh drugih tretman zunanjih oz. fakultativnih dejavnikov* [Terseglav 1990: 241]. Literarnoteoretična formula, da je ustno slovstvo zgolj besedna umetnost, je anahronizem, ki ni mogel zdržati niti v tradicionalistično usmerjeni ruski folkloristiki, saj je ta najdlje vztrajala pri njem oz. pri literarni folklori oz. pri slavistični folkloristiki. V literarni obravnavi ustnega slovstva so se raziskave zreducirale na preučevanje *visokega, pesniškega oz. umetniškega jezika v okviru literarne estetike. Zato so cele plasti slovstvenega gradiva, ki se niso 'sistemizirale' v ta okvir, ostale zunaj raziskovanj in tudi zunaj znanosti. Ustno slovstvo je slavistika zožila le na minimalno število t. i. favoriziranih zvrsti (epika, lirika)* [Terseglav 1990: 240]. Literarna veda pri tem še vedno vztraja, folkloristika pa ne, zato je često deležna očitka o preveč etnološko obravnavanem ustnem slovstvu. A le zato, ker odkriva folklorne oblike in žanre, ki se

naslanjajo na funkcionalno enotnost, kar pomeni, *da v folklori obstaja vrsta ustnih oblik, ki jih literarni žanri ne pokrivajo*, in da te oblike lahko živijo *vzporedno z literarnimi, včasih pa v njih*, kar je spet eden od *elementov 'dvojnosti' ustnega slovstva* [Terseglav 1990: 241]. V tem ni nič etnologije, je le opozorilo, da ima ustna tradicija dosti širši pomen, kot ga vidi literarna veda. Vedi se tu spet ločujeta in pokazalo se je, da sta se definitivno ločili tudi znotraj slovenske univerze. Razlika med t. i. antropološko in slavistično folkloristiko je v tem, da prva teži k celovitosti, druga pa k parcialnosti obravnav sinkretičnega slovstva in da je prva zaradi celovitosti deležna nelogičnega očitka, da je preveč etnološka oz. antropološka. Še hujše, hkrati pa simptomatično je dejstvo, da se lahko na Slovenskem taka celovita folkloristika v okviru študija slovenske književnosti preprosto zavrže kot neprimerna. Tudi vključitev slovstvene folklore v literarnozgodovinski študij ni rešil osnovnih dilem med vedama, ampak jih je le še poglobil. Na slavističnih oddelkih slovenskih univerz ostaja zgolj slovstvena folklor, vključena v študij starejše književnosti. Sodobna folkloristika v svetu in pri nas pa ni veda o starejšem slovstvu, na kar je že leta 1980 opozoril literarni strokovnjak Jože Koruza [1980: 106], vendar te širine nekateri današnji strokovnjaki še niso pripravljene sprejeti, čeprav bi to koristilo tudi literarni vedi sami. In v tem nerazumevanju in ponavljanju anahronizmov je vzrok folklorističnega nasprotovanja literarni vedi.

MI SMO NEKAJ POSEBNEGA

Za del slovenske literarne zgodovine in za nekatere slaviste je bila preveč etnološka folkloristika spet tako moteč element, da so jo delno uspešno onemogočili na zadnjem svetovnem slavističnem kongresu leta 2003 v Ljubljani. Takrat je postalo jasno, da to nelogično izrivanje folkloristike ni bilo več naključno, ampak je bilo »znanstveno« utemeljeno. Naj mi bo zato dovoljeno malo bolj osebno videnje, saj sem že od leta 1987 član Izvršnega odbora (dalje IO) za folkloro pri Svetovnem slavističnem kongresu in sem tako lahko v živo spremljal folkloro na teh znanstvenih kongresih. Do kongresa v Ljubljani je IO za folkloro deloval znotraj drugih organov kongresa dokaj samostojno. To pomeni, da smo folkloristi iz različnih držav sveta samostojno predlagali folkloristične teme za vsakokratni kongres. Glavni odbor kongresa je teme le potrdil in se ni pri tem nikoli vmešaval v delo folkloristov, saj so bile folkloristične teme vedno sprejete s širšim konsenzom folkloristov iz različnih držav. IO za folkloro je večinoma tudi sam organiziral folklorno sekcijo, enako je veljalo za kulturologe, arheologe, zgodovinarje. Pri kongresih v drugih državah je bila ta samostojnost morda mogoča zato, ker si druge slavistike in glavni odbori niso toliko lastili folkloristike, kakor je bilo to v Ljubljani, še manj pa, da bi arbitrarno presojali, katere folkloristične teme sploh sodijo na kongres. Člani IO za folkloro iz bivših jugoslovanskih republik ter iz Bolgarije in Rusije smo se leta 2000 sestali v Osijeku in pregledali teme za ljubljanski kongres. Kot predstavnik IO iz Slovenije sem bil zadolžen, da teme posredujem slovenskim organizatorjem kongresa. V dobri veri, da vse teče kot leta doslej, smo se

folkloristi začeli pripravljati na kongres, a nas je neprijetno presenetilo dejstvo, da se je ob objavi vseh kongresnih tém in naslovov pokazalo, da sta bili od šestih predlaganih folklorističnih tem sprejeti le dve, druge so se »izgubile« oz. da so jih nadomestili novi naslovi, in to mimo IO za folkloro. Uradnega pojasnila o kršenju dosedanjega reda in folkloristične avtonomije ni bilo, zato sem izstopil iz slovenskega odbora. Neuradno, ustno sporočilo organizatorjev pa je bilo, da je večina folklorističnih tem nesprejemljivih, ker so preveč etnološke in ne sodijo na slavistični kongres. To je bilo ustno sporočilo dr. Pogačnika, ki je le prenesel zahtevo glavnega odbora, se pa z njo sam ni popolnoma strinjal. Ostalo je nepojasnjeno, katera je bila tista večina, ki je tak sklep sprejela. Pomembno in spet simptomatično pri tem je dejstvo, da se je slovenska slavistika spet oprijela neke neupravičene sodbe, ki meji že na preganjavico. Pri tem ni bila pomembna le kršitev folkloristične avtonomije, ampak dejstvo, da je zaradi tega vrsta uglednih svetovnih folkloristov (dvajset) odpovedala udeležbo na ljubljanskem kongresu. Slovenska slavistika si je namreč spet privoščila vzvišeno vlogo presojevalke folklorističnega dela in tega, kakšne folkloristične raziskave so še dopustne in koliko literarnih analiz morajo vsebovati, da so še sprejemljive za slovensko literarno znanost. In to kljub sočasnemu opozorilu evropskih slavistov v biltenu *Slavistična folkloristika*, da je tovrstna slavistična folkloristika na razpotju in da je anahronistična.

Slovenci kremeniti in še bolj kremeniti slavisti se niso dali, tako da ostaja slovenska slavistika v pogledu na folkloro še naprej evropski unikum. Od prvega svetovnega slavističnega kongresa leta 1929 v Pragi se je v slavistiki marsikaj spremenilo tudi v pogledih na ljudsko slovstvo, k temu pa so veliko pripomogli prav folkloristi, ki so po osnovni izobrazbi večinoma literarni zgodovinarji. Toda ob kongresu v Ljubljani je nastal vtis, da slovenski slavisti teh sprememb še niso sprejeli. Ali morda to pomeni, da je za večinski del slovenske literarne vede folkloristika sprejemljiva le takrat in toliko, kolikor se v svojih raziskavah posveča zgolj literarnim problemom ustnega slovstva? Verjetno. Tega sodobna folkloristika ne more več zagovarjati, zato za literarno vedo ni več sestrška veda. Temu sorodstvu se tudi folkloristika zlahka odpove, če njena sestra pač ne uvidi, da ne gre za antropološko oz. etnološko folkloristiko, ampak za upoštevanje osnovne zakonitosti ustnega slovstva, ki ji pravimo sinkretičnost.

SKLEP ALI PODOBA KRŠČANSKEGA ZAKONA

Na že omenjenem posvetovanju etnologov in literarnih zgodovinarjev leta 1980 je bila v razpravi izrečena slikovita prispodoba o odnosu med vedama. Rečeno je bilo, da je s sintezo etnologije, slavistike in folkloristike v današnjem času tako *kot z modernim krščanskim zakonom ... Gre za zakon, ki ne more ne skupaj, ne narazen. Najbrž bomo pri tem ostali* [Paternu 1980: 115]. Če to nekoliko patriarhalno podobo izrišemo do konca, lahko mirno rečemo, da je prav folkloristika tista, ki tega vztrajanja v slabem zakonu že davno ne sprejema več in se

je že ločila, čeprav ji partner tega nekako ne dovoli. Folkloristika je svojo ločitev izpeljala na krščansko še sprejemljiv način z ločitvijo od postelje in mize. Toda tudi to je razpad zakona, saj ne gre več za enotnost v mišljenju in čustvovanju, zato odpade postelja oz. ljubezenska povezanost. Hkrati pa vsak partner strokovno in finančno skrbi zase in tudi skupne mize ni več, čeprav se še vsiljuje. Do ločitve je pač moralo priti, saj eden od partnerjev (literarna veda) še vedno ponuja sintezo namesto interdisciplinarnega sodelovanja in ne sprejema drugačnega razmišljanja, čeprav se zaveda, da to vodi le v nevzdržen zakon. Folkloristika vidi nujno rešitev v lastni avtonomiji, čeprav želi ostati v dialoškem razmerju z literarno vedo, seveda, če je ta pripravljena sprejeti tudi njene poglede, ki niso le kaprica in nerganje kakor tudi nikakršna prišepetovalska podpihovanja novega ljubimca oz. etnologije ne. Gre za načela, za teorijo in metodologijo, ki so se razvili v dolgotrajnem praktičnem in teoretičnem raziskovanju ljudskega pesništva. In prav zato so morda folkloristične teze trdnjše in bolj poglobljene od tistih, ki jih ponuja partnerska literarna veda ob napajanju iz popolnoma drugačnega gradiva, z drugačnimi sistemi in zakonitostmi. Te mnogokrat sploh niso prenosljive na področje funkcionalnega in sinkretičnega slovstva. Konec 20. stoletja je bil čas, ko smo se vsi skupaj zavedli dejstva, da ima vsaka znanost *svoj predmet preučevanja* in da *okoli njega oblikuje sistem pojmov in na osnovi teorije ugotovi njegove zakonitosti* [Rode 1980: 43]. Folkloristi smo prepričani, da smo to storili in da smo razvili tudi svoje metode, ki se nam zdijo za preučevanje ustnega slovstva pač najprimernejše. Zavedamo pa se še, da šele *tako oblikovano in ostro zamejeno znanost lahko vključimo v višjo stopnjo razvoja, v interdisciplinarno povezavo z drugimi znanostmi* [Rode 1980: 43]. V tej interdisciplinarnosti folkloristike postane literarna znanost le ena od pomožnih ved, kar velja tudi za druge umetnostne in humanistične ter družboslovne vede. Najbrž gre tu iskati vzrok, zakaj nekdanja sestrška literarna znanost tako težko sprejme tak odnos. Rešitev? Treba jo je iskati in videti v *čimprejšnji osamosvojitvi posameznih znanosti* [Rode 1980: 43].

Samostojna folkloristika ne more biti razumljena le kot etnološko obarvana literarna znanost. Treba je upoštevati še dejstvo, da se je folkloristika razvijala prav tako kakor druge vede in je tako kot druge razvila svoje specialistične discipline, lastno terminologijo in metodologijo. Kljub temu pa nekateri še danes vidijo v folkloristiki le privesek in je zato ne morejo in ne želijo videti kot samostojne znanosti, čeprav izpolnjuje vse pogoje in to samostojnost praktično že udejanja in živi. Interdisciplinarnost ni v tem, da folkloristika ostaja še naprej del literarne ali etnološke vede, ampak je tem vedam lahko dopolnilo, seveda če te uvidijo specifično folklorno gradivo in folkloristična dognanja in da se ob tem *v večji meri poudari specifičnost tistih problemov, ki jih ne morejo videti niti etnologi niti literarni zgodovinarji* [Čubelić 1980: 109]. Folkloristi pač vidimo še nekatere stvari, saj se je vedno bolj kopičila nova problematika, hkrati pa se je v vedi sami izkristaliziralo mnogo stvari, zato tisti, ki stalno sledijo tem problemom, *vidijo več kot ostali* [Čubelić 1980: 109]. Pri tem se literarna veda nikakor ne more izogniti lastnim zahtevam, da *v posebnih, ločenih poglavjih ne opredeli svojega odnosa do zgodovinskega toka ustnega slovstva* [Čubelić 1990: 57]. Folkloristi namreč sploh ne zahtevamo posebnega mesta v literarni zgodovini, če pa že je, se zdi logično,

da bo ob tem prikazan in pojasnjen specifični nacionalni tok dotikov in nasprotij dveh specifičnih predmetov raziskav kakor tudi dveh samostojnih metod, pri čemer ni primereno vgrajevati ene specifik v drugo.

Danes, nekaj let po tem, ko so folkloristične študije dobile svoje mesto tudi na univerzi, bi bilo utopično pričakovati samostojni folkloristični študij z vsemi specialističnimi disciplinami, čeprav bi bilo to nujno. Konkretna samostojnost je mogoča tudi v danih okvirih, kjer pa je folkloristiki ponujena le neka psihološka samostojnost, vendar z nenehno grožnjo, da jo bo ena od matičnih ved asimilirala, si jo podredila in jo vpela v svoj učni program, pri čemer se bo celovita folkloristična problematika še naprej cepila na posamične dele. To ni specializacija v raziskovanju spontane kulture, ampak gre za njeno necelovitost in s tem tudi za razvrstitev. Če bi literarna zgodovina uvidela potrebo po vzajemni obravnavi anonimne in avtorske književnosti, potem bi samodejno prišlo tudi do interdisciplinarnosti, pri čemer bi bilo nepomembno vprašanje, kam je ali bo vključena folkloristika in na katerem oddelku bo domovala. Slovenske razmere in zgodovinsko določen odnos literarne vede do folkloristike in folklore pa naredijo vprašanje nerešljivo in še bolj spodbujajo folkloristiko k njeni institucionalni samostojnosti. Te zdaj nima niti vsebinsko niti finančno. Tam obstaja skoraj kot ilegalni privesek »pravih«, samostojnih znanosti. Opomba je nujna zato, ker dejstva kažejo, da ne gre le za birokratsko neznanje ali površnost državnih uradnikov, saj ti le sprejemajo »znanstvena« dokazovanja nekaterih družboslovcev in humanistov ter lobistov, ki vidijo folkloristiko le kot neko podrejeno disciplino brez pravega pomena. Tudi podrejena folkloristika na univerzi potrjuje tako gledanje.

Nezaupanje folkloristike do literarne vede je pogojeno z različno teorijo in prakso zadnje. Praksa namreč kaže, da si literarna veda (in tudi etnologija) ne želita vede, *ki bi iz posebnega in značilnega konteksta luščila slovstvene sestavine in jih ločeno in sistematično preučevala. To je naloga sodobno urejene literarne vede, ki jo mora zanimati fenomen besedne umetnosti v celoti, ne glede na način, kako se nam je ohranjal* [Koruza 1980: 106]. Čeprav smo raziskovalci ustnega slovstva po svoji osnovni izobrazbi literarni zgodovinarji, ne luščimo le slovstvenih sestavin iz konteksta. Nasprotno, vedno poudarjamo prav kontekst in literarne sestavine preučujemo v tej luči. Sporno pa je dejstvo, da to lahko opravi sodobno urejena literarna znanost, saj kaže njena praksa zelo majhno zanimanje za ta fenomen in način, kako se nam je ohranjal. In prav zato je za folkloristiko vprašljivo, ali je celotna literarna veda res že na tisti ravni, kakor jo je videl Jože Koruza. Ta je to raven resnično dosegel in jo tudi udejanjal, zato ga je slovenska folkloristika posinovila. Videti pa je, da velik del literarne znanosti Koruzovih načel še ni sprejel.

Iz naše kulturne zgodovine je znano, da je Zois svetoval Vodniku, naj ne izda ljudskih pesmi, ker bi bilo to nevredno njegovega imena. Tak esteticistični božji bič se še danes mnogokrat vihti nad ustnim slovstvom. Logika njegove nevrednosti se je prenesla še v literarnozgodovinsko preučevanje. Tu pa vsak dialog med vedama spet zastane in bo najbrž tako tudi ostalo, saj sodobna literarna znanost ne zmore sprejeti in obravnavati ustnega slovstva kot enakovrednega pojava. Folkloristika sicer ne nasprotuje nelogični delitvi, nasprotuje pa merilom, po katerih se slovstvi delita. Zaveda se namreč, da sta v

vseh časih in po vsem svetu živeli in še živita dve književnosti oz. slovstvi, s čimer se strinja tudi literarna veda. Zato sta se tudi razvila dva avtonomna razvojna tokova v kulturi in v literarni znanosti, ki pa sta se ločila metodološko in teoretično, kar je logično. In to kljub skupnim začetkom obeh ved in kljub nekdanji skupni ideologiji. Literarna veda in folkloristika imata lahko skupno gradivo, a dva različna in legitimna ter posebna pogleda nanj, kar je pripeljalo do različnih interpretacij. Te niso sporne. To pa pomeni, da v Evropi in pri nas vsaj od srede prejšnjega stoletja ni več zavesti o sestrskosti oz. hčerinskosti folkloristike. Postalo je tudi logično, da ne obstaja ena sama, literarnoteoretična in literarnozgodovinska interpretacija ustnega slovstva, še posebej zato, ker se je literarna veda posvetila le delnemu preučevanju ustnega slovstva, predvsem njegovi poetiki. Za folkloristiko pa je poetika le del širšega konteksta, iz katerega izhajajo vse ustvarjalne, umetnostne in funkcionalne pobude spontane, specifične ljudske ustvarjalnosti. Folkloristika se tej metodologiji ne more in ne želi odreči, še manj pa je pripravljena sprejeti namige, da je zgolj zaradi svoje različnosti kot veda nezadostna ali celo nesprejemljiva, še posebno takrat, ko po svoje gleda na poetiko ustnega slovstva.

LITERATURA

Barbarič, Štefan

1968 Herder in začetki slovenske romantike. *Slavistična revija* 16: 231–256.

Bohanec, Franček in Janko Kos

1971 *Slovensko berilo* 1. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Čop, Matija

1986 *Pisma Matija Čopa*. (2 zv.) Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti (*Korespondence pomembnih Slovencev / Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede = Epistulae Slovenorum illustrium / Academia scientiarum et artium Slovenica, Classis II: Philologia et litterae*; 6/I; 6/II).

Čubelić, Tvrtko

1980 Diskusijski prispevek. *Glasnik SED* 20 (2): 109.

1990 *Povijest i historija usmene narodne književnosti. Historijske i literarno-teorijske osnove te genološki aspekti*. Zagreb, Pelivan.

Dolinar, Darko

1995 Ljudsko slovstvo v slovenskem literarnem zgodovinopisju. V: Muršič in Ramšak (ur.) 1995: 77–84.

Ferkolj, Andrej

2004 Pozabljena tradicija. Oris arhaičnega pesništva. *Traditiones* 33 (2): 71–92.

Grafenauer, Ivan

1952 Narodno pesništvo. V: Ložar, Rajko (ur.), *Narodopisje Slovencev* 2. Ljubljana, Državna založba: 12–85.

1973 *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje, Mohorjeva družba.

Isačenko, Aleksandr V.

1939 *Slovenski verz*. Ljubljana, Akademsko založba.

Janež, Stanko in Miroslav Ravbar

1978 *Pregled slovenske književnosti*. 7. dop. izd.. Maribor, Založba Obzorja.

Kolšek, Peter idr.

1987 *Berilo 1. Srednje izobraževanje*. Maribor, Založba Obzorja.

Koruza, Jože

1980 O stičiščih etnologije, folkloristike in literarne zgodovine. *Glasnik SED* 20 (2): 105–107.

Kremenšek, Slavko

1980 Diskusijski prispevek. *Glasnik SED* 20 (2): 113–114.

Kropej, Monika

1995 Štrekljeva rokopisa predavanj »Slovanske starožitnosti« in »Slovanska etnografija«. V: Muršič in Ramšak (ur.) 1995: 22–29.

Kumer, Zmaga

2003 Novi učbeniki po starem. *Jezik in slovstvo* 48 (2): 79–81.

Merhar, Boris

1956 *Ljudsko slovstvo*. V: Legiša, Lino (ur.), *Zgodovina slovenskega slovstva 1. Od začetkov do romantike*. Ljubljana, Slovenska Matica: 31–114.

1961/62 Nekaj pripomb k oceni SLP. *Jezik in slovstvo* 7 (6): 250–252.

Murko, Matija

1962 *Izbrano delo*. Ljubljana, Slovenska Matica.

Muršič, Rajko in Mojca Ramšak

1995 (ur.), *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo (*Knjižnica Glasnika SED*; 23).

Ocvirk, Anton

1980 *Evropski verzni sistemi in slovenski verz*. Ljubljana, Državna založba Slovenije (*Literarni leksikon. Študije*; 9. zv.).

Paternu, Boris

1980 Ustno slovstvo kot osnova literarnega ustvarjanja. *Glasnik SED* 20 (2): 71–80.

1980a Diskusijski prispevek. *Glasnik SED* 20 (2): 115.

1997 *Slovensko pesništvo upora 1941–1945. Zaporniške in taboriščne, izgnanske iz tujih enot*. Novo mesto, Dolenjska založba.

Pirjevec, Avgust

1937 En realisant Prešeren. *Sodobnost* 5: 185–189, 232–237.

Pogačnik, Jože

1961/62 Pesem Od lepe Vide. *Jezik in slovstvo* 7 (5, 6): 135–140, 170–174.

1998 *Slovenska književnost 1*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Pretnar, Tone in Bogdana Herman

1978/79 Problem tridelnosti in daktilske klavzule v trinaglasnem osmercu. *Jezik in slovstvo* 24 (2): 42–45.

Profantova, Zuzana

2001 Slavistická folkloristika v tretom tisícročí. Perspektiva a koncepcia. *Slavistická folkloristika. Informačný bulletin* 1/2: 6–8.

Rode, Matej

1980 Znanost in meje med njimi. *Glasnik SED* 20 (2): 43–44.

Rotar, Janez

1980 Ljudsko slovstvo kot osnova bralčeve percepcije besedne umetnosti. *Glasnik SED* 20 (2): 87–88.

Slodnjak, Anton

1955 Prispevki k poznavanju Prešerna in njegove dobe. *Slavistična revija* 8: 24–38.

1964 *France Prešeren. Poezije in pisma*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

1968 *Slovensko slovstvo*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

1986 (ur.) Čop, Matija 1986.

Smolej, Viktor

1962/63 O preučevanju slovstva v narodnoosvobodilnem boju. *Jezik in slovstvo* 8 (3): 65–79.

1963 Nekaj predlogov za slovenske partizanske pesmi. *Slavistična revija* 14: 199–205.

Stanonik, Marija

1999 *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana, DZS.

Terseglav, Marko

1987 *Ljudsko pesništvo*. Ljubljana. Državna založba Slovenije (*Literarni leksikon. Študije*; 32. zv.).

1990 Ustno slovstvo in folkloristika kot predmeta univerzitetnega študija. *Traditiones* 19: 233–260.

Vodušek, Valens

2003 *Etnomuzikološki članki in razprave*. Ljubljana, ZRC SAZU (Folkloristika).

Zumwalt, Rosemary Levy

1988 *American Folklore Scholarship. A Dialogue of Dissent*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.

Žigon, Avgust

1914 *France Prešeren poet in umetnik*. Celovec, Družba sv. Mohorja.

1927 Lepa Vida. *Dom in svet* 40: 37–42.

FOLKLORISTICS AND LITERATURE. AN ESSAY ON DIVORCE

Formerly sisterly disciplines, folkloristics and literary science have different views on the understanding and research of oral literature. That they went their separate ways can be confirmed by an overview of folkloristics both in Slovenia and abroad. It is the opinion of this author that their parting of the ways started very early. Although folkloristics was still a part of literature at that time, this process began in Slovenia at least in the 19th century. Both disciplines have been following their independent theoretical and methodological orientations ever since. Briefly analyzed is their development from the period of romanticism until the present, with the focus on Karel Štrelkelj and Matija Murko, two prominent literary experts who lived and worked at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. While the former understood folk songs as a source also for ethnology, the latter viewed them solely as the basis for further artistic modifications. Štrelkelj and Murko initiated the so-called double view of oral literature. While modern folkloristics favors Štrelkelj, literary science prefers the literary/aesthetic concept of Matija Murko. It is this very literary/aesthetic concept, which has strongly influenced literary and historic research of oral literature, that folkloristics firmly resists.

Since both disciplines study the same material, each proceeding from each own methodology and theory, which is only logical, the author finds both orientations perfectly legitimate. What is problematical, however, is the fact that folklorists consider the literary/theoretic orientation incomplete and inadequate for the study of oral literature. It is not the aim of this paper to pass judgement upon one view or the other, but rather to determine the differences between the two disciplines and to examine those folklore elements that seem to most firmly differentiate the principles of both. The first issue is the literary or, to be exact, aesthetic view of folk songs. This view has been inherited from the period of romanticism and from the artists of that time. It seems somewhat strange that this aesthetic principle could prevail in modern Slovenian literary history. As a result, it neglects specific characteristics of oral literature, its functional aspect, its syncretism, and its life context. A coexistence of both disciplines is therefore possible only on the textual level; folkloristics, however, also emphasizes the research of texture and context. Literary research, on the other hand, neglects such unliterary elements as music, gestures, life context, function, and others; it also fails to notice the fact that oral literature and high literature represent two different, yet autonomous orientations within the national (Slovenian) culture, that is literature.

There are also differences in the manner in which the two disciplines define folk song. It is not logical that literary history classifies as folk songs some of the songs whose author is known, but which did not pass mass censorship and spread among the people. But due to their simplified »poetics« and unambitious pretensions literary history incorrectly classifies these songs as folk songs.

Another important issue is the periodization of oral literature. Since literary science views folk songs as something belonging to some ancient period when Slovenians had no written literature of their own yet, folkloristics does not view this question as a mere technicality. Oral literature is namely a living organism that is born, that lives, functions, and develops also in the present. It is therefore not surprising that due to this classification literary science views oral literature as some primitive precursor of literature instead of a specific form of creativity.

Furthermore, literary science is interested solely in text analysis, which seems inadequate for folklorists. In

order to determine verse structure, rhythm, metrum, verse, and stanza forms, mere text analysis does not suffice. A strophe set to music namely strongly influences the development and form of verse in folk poetry. Literary and historic views of folk literature are also present in schoolbooks and anthologies of folk poetry. Upon a thorough analysis of these it becomes evident that due to aesthetic reasons school texts contain folk songs that have been reworked by a known author and are therefore no longer folk songs. Moreover, these schoolbooks and anthologies conceal the dialectic origin of oral literature and represent these two specific literary genres as one, arbitrarily labeling oral literature inadequate. This is yet again the principle of aesthetics which looks down upon oral literature.

One of Slovenian peculiarities is the fact that folkloristics began to be taught at university level only in 1993. Lectures on oral literature take place at the Department of Ethnology and Anthropology of the Faculty of Arts in Ljubljana, as well as at slavistic departments of other faculties. This would be perfectly acceptable had not the two central disciplines, anthropology and literary science, tried to assimilate folkloristics and adapt it to their own research and theoretical »ideologies,« yet failed to study folklore material in its integrity and complexity. Even though folkloristics as a discipline is virtually independent and theoretically adequately developed to have its independent chair at the university, this still seems but a utopian dream.

Due to specific characteristics of oral literature folkloristic research of the subject must be more extensive, which does not please literary science; the latter namely tolerates only the so-called literary folkloristics, but views any complex folkloristic research as too ethnological, which is not in accordance with literary science's romantic notion of folk literature.

At the end of the 20th century it became clear that folkloristics and literary science possess their own, autonomous research methods and procedures; as a result, they have parted and became independent. Yet although this is an established fact, literary science will not tolerate it easily.

Izr. prof., dr. Marko Terseglav,
Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU,
Novi trg 2, Ljubljana, Marko.Terseglav@guest.arnes.si

Ustanovitelj Folklornega inštituta France Marolt med terenskim delom v Predgradu v Beli krajini, avgusta 1940.